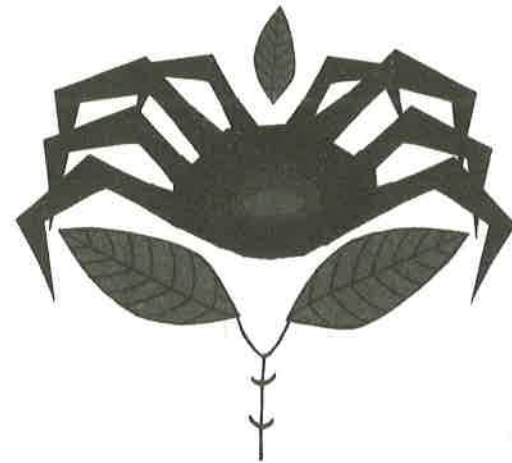

ARTHUR JAPIN

ČERNOCH
S BÍLÝM SRDCEM

Nakladatelství Vakát
Brno 2012

Kniha vychází s laskavou podporou Nizozemského literárního fondu.
This book has been published with the financial support of the Dutch
Foundation for Literature.

Copyright © Uitgeverij De Arbeiderspers, 1997
Translation © Veronika ter Harmsel Havlíková, 2012
Cover © Saša Švolíková, 2012
Czech edition © Nakladatelství Vakát, 2012

ISBN 978-80-87317-13-6

OBSAH

Díl první

- 11 JÁVA 1900
- 26 ZÁPADNÍ AFRIKA 1836–1837
- 73 JÁVA 1900

Díl druhý

- 89 DELFT 1837–1839

Díl třetí

- 159 DELFT 1839–1847

Díl čtvrtý

- 229 ZÁPADNÍ AFRIKA 1847–1850

Díl pátý

- 287 JÁVA 1900
- 301 NIZOZEMSKÁ INDIE 1850–1855
- 339 JÁVA, DELFT, VÝMAR, JÁVA 1856–1862
- 371 JÁVA 1900

DÍL PRVNÍ

JÁVA 1900

19. února

Prvních deset let života jsem nebyl černý. Byl jsem v mnoha ohledech jiný než lidé kolem, ale tmavší jsem nebyl. To vím. Jednou nastal den, kdy jsem si zbarvení uvědomil. Později, když už jsem byl černý, jsem zase vyšisoval.

Na čajových plantážích jsem vždy nechával vysázet pár vánočních hvězd, zvaných též zázračný strom či Kristova koruna. Každých tři sta stop trochu červených listů mezi zelení pomáhá trhačkám čajových lístků, aby neosleply. Když člověk dlouho vidí jen jednu barvu, zastře se mu zrak, jako by příliš dlouho hleděl do sluníčka. Jediný pohled na jinou barvu obnoví kontrast.

Taková osamělá červená rostlina má na své okolí zvláštní účinek. Vše, co se zelená, se sjednocuje. Odstíny, které se nejdříve na poli možná daly rozeznat, se před očima spojují v jediný neměnný tón, jakmile se mezi ně zasadí cizí odnož. Vzájemné rozdíly mizí. Kulisy zjednoznační. Najednou se o zeleni nedá říct nic jiného než: ano, je zelená. Zelená zeleň. Čili lépe řečeno: Je znepokojujícím způsobem nečervená!

Červená rostlina oproti tomu září v té zeleni jasněji než mezi svými. Na poli, které zakládám vždy speciálně na pěstování vánočních hvězd, mezi ostatními exempláři nijak nevynikala. Nebyla červená, dokud jsem ji nenechal přesadit do jiného prostředí. Barvu člověk nikdy nemá sám, tu dostane od ostatních.

Píše se rok tisíc devět set. Letos neunikne obyvatelům javánského Buitenzorgu žádné jubileum. Tolikáté výročí svatby, den babiččina úmrtí, njonjin desátý vlasový přeliv. Všecko je důvodem k oslavě. Ve skutečnosti se týden co týden slaví nové století namísto zařkávání. Lidé se chtějí ujistit, že jsou veselí a nelpí na starém. Bujaře si navzájem předvádějí, že z toho, co má přijít, nemají strach.

Tak přišli tedy na to, že jsem na Jávě půl století. Blahopřejeme k ničemu! A at' se tomu vyhýbám jakkoli, zdá se, že Adelin Renselaarová, neteř paní Van Zadelhofové, je pevně rozhodnuta uspořádat oslavu. Už třem rodinám tím popletla hlavu a v týdnu ji dokonce zahlédli v jelení oboře, jak o téhle záležitosti brebentí s guvernérem.

Dnes ráno jsem s nelibostí přijal malý slavnostní výbor, který přišel vyzvídat ohledně času a místa slavnosti. Vyptávali se na přecitlivělost mého starého žaludku, aby s ní počítali při přípravě velkolepé večere, vše ve stylu léta Páně 1850, roku, kdy jsem se sem přistěhoval. Dělalí, jako by to bylo zadarmo.

„Našich kruhů se poměrně straníte,“ mlela Renselaarová, vypasená harpyje s orlím zobanem. „To je vaše svaté právo, ale vy nám neupírejte zase naše právo učinit vás středem pozornosti, když si to usmyslíme. Tu radost nám upřít nemůžete. Navíc, já vás chci poznat. Když si pomyslím, jak se celé ty roky zdravíme, aniž bychom si uvědomovali, co se v životě toho druhého událo. Ale teď, teď když mi manžel konečně pověděl o, no jaksi, o vaší záležitosti... Chci tím říct, projev úcty je to nejmenší, co teď můžeme udělat.“

Poslouchal jsem jen napůl ucha, poněvadž zatímco se celá ta fraška odehrávala, bylo cítit kouř z mých vypálených kávových plantáží. Viděl jsem Willema Gonrijpa, jak se při každém závanu tetelí radostí. Vnutil se jako ceremoniář, ačkoli každý ví, že se nemůže dočkat, až budu pod drnem, aby si mohl přivlastnit mou půdu. S takovým slavnostním výborem člověk už ani nepotřebuje zlou vílu. Odpovídal jsem ve vší slušnosti, ale když jsem je konečně vypoklonkoval, ulpělo mi v pokoji

vědomí, že je po všem. Překročil jsem řeku, a dokonce po dvakráte jsem vyhledal věčnost ve Wayengině klíně, leč žádná láska není tak silná, aby rozptýlila mé myšlenky.

V noci jsem se zvedl z jejího objetí. Šel jsem se ochladit. Aquasi junior, jenž spal mezi námi, se probudil a škemral o pozornost. Abych Wayeng nerušil, vzal jsem syna s sebou a chvíli jsme spolu seděli venku. Nakonec mi usnul s hlavou na klíně. Nejsem na to zvyklý. Nejdřív jsem se bál pohnout, ale chvílemi jsem si musel přisednout, protože mi tuhly svaly. Zdálo se, že mu to nevádí. Obrátil se a ležel s důvěrou v naprostém uvolnění. Přiblížil jsem ruku k jeho tváři a bez doteku jsem cítil její obrysy. Nakonec jsem se osmělil. Pohladil jsem ho po vlasech. Jsou jemné, s volně splývajícími kudrnami, úplně jiné než moje. Znovu jsem ho pohladil a nedokázal jsem přestat. Tak vroucně jsem ho měl rád. Bylo zataženo, ale tu a tam vykoukl měsíc a na chvílku mi ukázal juniorův obličej.

Synovi je devět. Mně je skoro třiasedmdesát. Až vyhodí školu, bude mi šestasedmdesát. Až se poprvé zamiluje... Neuvidím, jak se z něj stane muž. (Chtěl bych, aby i on mohl jít studovat do Delftu, ale nestačí mi na to finance. Brzy o těchto plánech napíšu naší mladé královně.)

Jsem příliš starý. Ani nevím, jestli ve mně děti vidí otce, nebo jen hodného starce, který občas navštěvuje jejich matky. To je cena za to, když se člověk odváží pohlédnout štěstí do očí až takhle pozdě.

Takto jsem seděl se svým dítětem. Vtom mě přepadla tato myšlenka: nebude chtít jednoho dne vědět, jaký byl jeho otec? Proklínal jsem Adeline Renselaarovou. Nesužovaly by mne takové myšlenky, kdyby se mi nešťourala v minulosti.

20. února

Ještě v noci jsem odešel domů. Tam jsem našel krabice, které jsem kdysi pečlivě ukryl. Evidentně ne dost pečlivě. Často jsem zvažoval, že

všechny ty dopisy a sešity spálím, ale nikdy jsem se s nimi nedokázal rozloučit. Jsou to jediné, co mi připomíná, že jsem byl také někým jiným.

K ránu jsem se potřeboval vymočit. Už jsem měl v ruce porcelánový nočník, když tu najednou, ne. Díval jsem se na popraskanou glazuru delftske keramiky a cítil jsem se tak nemístně směšný v té tmavé naleštěné místnosti se sametovými drapériemi. Vydal jsem se k naší malé ohrazené toaletě, ale nedostal jsem se dál než na půl cesty. Nepřemýšlel jsem, zašel jsem ke stromu a odhalil se pod širým nebem, načež jsem zažil dětinské potěšení, když jsem močí postříkal kmen stromu. Poprvé po letech jsem si všiml drzého, neustávajícího kvákání žab. Předklonil jsem se, abych se podíval, jak pěna šumí mezi kořeny, tu tmavá, tam zase stříbrobílá v záři měsíce. Slétly se na ni můry. V několika minutách jimi bylo místo pokryté.

Nesluší se močit u stromu, tedy ne poté, co člověk dostudoval. Já to taky nikdy nedělám. To se hodí jen pro domorodce. Jenže dnes ráno jsem měl nezvladatelné nutkání. Kupodivu jsem se necítil provinile.

Výhonek, z něhož vyrostl můj očuránek, nebyl místní, nýbrž pocházel z dodávky semen, plodů, ratolestí a štěpů, které jsem si nechal dovézt ze Zlatonosného pobřeží. Většina nákladu se utopila v deštích. Ale tenhle kmen mi prokázal tu čest. Není moc citlivý, kam ho člověk zasadí, tam se přizpůsobí svému okolí. Je to strom, kterému my Ašanti říkáme *kuma*. Myslím, že tam u nás u stromu močí každý. Nepamatuju se na žádný stud.

Příběh, který k tomuto stromu patří, zní v krátkosti takto: Osei Tutu ulomil ze stromu *kuma* dvě větve. Zasadil je do země, kus od sebe. Jedna větev se dobře ujala. V nové půdě – *asi* v jazyce *twi* – zapustila kořeny. Vypučela a nesla plody. Druhá větev skomírala, uschla a zlomila se. Osei Tutu postavil hlavní město na místě, kde *kuma* rozkvetla. *Kuma-Asi*, půda pod kumou, je mým rodným městem. Kumasi, sídlo mocného panovníka Ašantů.

To je také příběh, který jsem chtěl dnes odpoledne vyprávět svému sluhovi. Seděl jsem v pracovně, skloněný nad papíry, a listoval jsem ve své ročence, když se ten staroch přišoural přes verandu. Spustil okenice proti slunci, které v pět hodin na poslední chvíli proklouzne pod palmami a svítí dovnitř. Domníval jsem se, že ho potěším, tak jsem ho požádal, aby šel ke mně, a pro rozptýlení a jeho vlastní klid jsem začal o stromu zvaném *kuma*.

„Osei Tutu z něj ulomil dvě větve,“ pravil jsem. „Zasadil je do země, kus od sebe. Jedna větev se dobře ujala a zapustila kořeny. Druhá uschla a zlomila se. Naše hlavní město je postavené na místě, kde strom rozkvetl. *Kuma-Asi*, sídlo mocného panovníka Ašantů.“ Viděl jsem, jak bloudí pohledem, tak jsem se k němu naklonil, abych ho uklidnil. Hovořil jsem ke svému služebníkovu důvěrně jako muž k muži.

„Ten Osei Tutu byl můj prapradědeček. Nevyprávěl jsem ti to už, Ahime?“

„Dneska zatím jenom třikrát, tuane,“ vmetl mi ten neřád drze do tváře.

„Lžeš,“ prohlásil jsem. „To je tím, že před sebou mám staré dopisy. Náhodou. Vzpomínky. Na celou tu legendu jsem už dlouhá léta nepomyslel.“

Ahim mlčel a začal oprašovat portrét malé Vilemíny na ozdobném stojanu vedle mého psacího stolu. Jenže jeho úsměv mě dráždil jako šleh kopřivy. Kousavě jsem se ho tedy otázel: „Byl jsi na poště?“

„Jistě.“

„A?“

„Nic.“

„Lžeš!“ Zvýšil jsem hlas.

Na služebnictvo nikdy nezvyšuji hlas, nikdy. Víc služebníků ani nemám. Ahim se nemusí o mou zlost s nikým dělit.

„Ty přede mnou ty dopisy schováváš. Prodáváš je na černém trhu u lázní za ústavem. Nemysli si, že o tom nic nevím. Nebo přes ten váš

nelegální bazar na Gunung Batu. Myslíš si, že v nich stojí zakódované státní tajemství. A že z nich budeš mít peníze od špionů zástupce rezidenta. Mám tě prokouknutého. Ještě dneska tě nechám sebrat a zmrskat.“

Dobře vím, že je to už alespoň půl roku, co mi naposled přišla pošta, a ani slovo od naší mladé královny, ačkoli jsem do Haagu psal nejméně třikrát, možná i čtyřikrát. Také z Výmaru ani slovo, přestože tam každé dva týdny posílám dlouhé epištoly. Velkovévodkyně je mrtvá. Už léta. Víam to od saského vyslance, s nímž si posledními německými slovíčky, která ještě ovládám, pravidelně vyměňuji názory na lavičce pod kasuárem v botanické zahradě. Nikdo se nenamáhal poslat mi úmrtní oznámení. On mě však ujišťuje, že její ubohý Karel Alexandr na mě ještě myslí a občas se na mě ptá. Saša je čestný muž, starý přítel, který na mě nikdy nezapomene, tak kde jsou jeho dopisy?

Moc dobře vím, že Ahim nic neschovává – je příliš hloupý na to, aby byl špatný – ale v tu chvíli, pro to drzé pitvoření, jsem měl prostě chuť ho obvinít, protože se mě, starého muže, snaží přivést k nepřítelství.

„Co jsi ukořistil dneska? Tuším, že poštu z Haagu. To se ti nejspíš moc nezamlouvá?“ vyštěkl jsem na něj. „V těch královských psaních nestojí nic jiného než přátelská slova. Projev úcty. Tvé panovnice k tvému pánovil“

„Žádné dopisy vám už nechodí,“ opovážil se. Měl samozřejmě pravdu, ale já nestojím o to slyšet svůj smutek z jeho úst. Najednou jsem začal hovořit výhrušně tiše, abych mu nahnal strach.

„Víš, co jsme my Ašanti dělali s lháři?“

„Ale jistě, tuane. Vyřízli jste jim jazyk. Napíchlí jste je před palácem na kůl a nechali je pochcat lidem,“ odpověděl mi ten halama tónem, jako bych ho začínal nudit.

„Přesně tak,“ řekl jsem co nejklidněji. „To byly časy.“

„A přesto chodím každý doručovací den na poštu. I když vím, že tam nic nebude.“

„Lžeš. Ode dneška budu chodit zase sám.“

„Jste moc starý, tuane.“

„A oslovuj mě titulem, ty darebáku.“

„Jak si přejete: jste moc starý, Radene Aquasi, princí.“

Ahim sklonil hlavu, ale ne dost. Je udivující, jak nesnášenlivý dokážu být, když chci.

„Víš, že se tím tvým jídáškým smíchem otravovat nenechám, Ahime. Tak dělej. Ty dopisy. Nezodpovězené zůstaly tři dopisy mladé panovnici a dva dopisy velkovévodovi.“

„Zapomněli na vás.“

„Jestli jsi tedy na poště byl, tak určitě moc brzo. Co tobě na tom sejde, jestli konáš řádně svou práci? Běž znovu.“

„Kurýr z Batávie už tu dávno byl. Vaše žena ho viděla. Zeptejte se jí.“

„Wayeng?“

„Ne, Lasmi. Šla s malou Quaminou k doktorovi. Tomu něco přišlo. Poštovník jí dával balíček pro doktora.“

Nikdy jsem neslyšel, že by pošta z Batávie dorazila do Buitenzorgu později než ve dvě, dokonce ani v období dešťů ne, ale co je mi po tom?

„Stejně chci, abys tam šel.“

„Nejsem už nejmladší,“ bránil se Ahim. „Pro mě je to hodina chůze. To se snad mám vracet za tmy?“

„Pro mě za mě. To tě naučí. Chodit domů s nepořízenou a lhát mi.“

Škoda, že čím větší ramena člověk dělá, tím slabší vypadá. Na Ahima to taky žádný dojem nečinilo.

„Půjdu, až dorazí další pošta, jako vždycky, Radene.“

„Ty nebudeš dělat, co ti říkám?“

„Nemá to smysl.“

„Nechám tě zbít.“

Ahim si povzdechl a jako nějakému pomalu chápajícímu dítěti už pokolikáté otráveně vysvětloval: „Tak půjdu za rezidentem. Bude z toho proces. Samé nepříjemnosti. A kdo pak půjde příští týden na poštu?“

Časy se změnily, Radene Aquasi, princí. Jen pro mě ne. Já jsem poslední otrok na Jávě. To zase jo.“

„Co ty víš o otroctví, troubo? Jako dítě jsem měl otroky. Ne jednoho, pár stovek. To byli chlapi, ramenatí. Ty neměli takovou ženskou figuru jako ty. Ta tvoje zápěstíčka! A měli silné zuby, a ne takové obroušené pahýly. Sto siláků jen pro mě. Víš, co bych s tebou tehdy udělal?“

„Jistě, každý den někomu sťali hlavu.“

„Myslíš, že jim to vadilo?“

Jeho naprostá lhostejnost mě přiváděla k zuřivosti, proto jsem zvolal: „Ty si myslíš, že jim to vadilo? To víš, že ne, byli pyšní na to, že odcházejí za předky mým přičiněním. Stáli na to frontu a nemohli se dočkat. Charakterní obličej a na nich skutečný úsměv, od ucha k uchu, ne ten tvůj napůl babský škleb, který ani nezakryje tvé pohrdání. Ne, umírali pro mě s radostí. To byli muži. To nepochopíš. Ty jsi škarohlíd od narození.“

A aby mi to hned dokázal, tak mi ještě ke všemu odpověděl. „Kdybych byl jen váš sluha a nic víc, princí, tak už bych odsud dávno zmizel. Kdybych tu byl kvůli téhle úžasné práci nebo kvůli tomu, že musím živit rodinu, tak už bych si před léty na Sukaradže sbalil svoje saky paky. Zkrátka bych skončil, když jste mi přestal platit. Stejně jako ostatní. A kdybych to s vámi nemyslel dobře... Ba ne, ať se vám to líbí nebo ne, jsme si souzeni. Já vás viděl, jak jste přišel. Já vás viděl, jak jste se dřel. A uvidím vás taky odcházet.“ S těmito slovy se ten starý blázen odšoural pryč, jako bych mu dal znamení, že rozhovor skončil. Zavřel poslední okenice a zamumlal: „Zůstanu, a zítra, zítra se zas vydám na poštu.“

Tvářil jsem se, jako by se mě těmi svými sentimentálními bláboly dotkl, zklidnil jsem se a pokračoval přátelštějším tónem.

„Co když v Holandsku moje dopisy nedostali, co myslíš?“

„Nejdřív říkáte, že lžu, a pak se mě ptáte na můj názor? Zase jste měl horečku, odpoledne, když jste spal. Slyšel jsem vás blouznit. Stráž to taky ví. Vedl jste celé hovory. Čeho se bojíte?“

To mám snad odpovídat svému sluhovi? Mlčel jsem, ale ten nestydatý divoch se nedal.

„Mám se podívat do budoucnosti?“ otázal se. „Nebo do minulosti?“

„To jsou pohanské zvyky.“

„A sekání hlav ne?“

Pokrčil jsem rameny.

„To ve mně vyvoláváš tím svým rypáním.“

Ahim chápe výčitky tak jako jiní pohazení. S tím jsem se smířil. To se pak usmívá a kloní hlavu jako stará panna. Dělá ho to nesnesitelně nezranitelným.

„Tak co to bude, karty nebo čajové lístky?“

Nechtěl jsem.

„Minulosti mám plné zuby,“ prohlásil jsem. „Vrací se jí čím dál tím víc.“

„Jsme staří,“ namítl Ahim, „to bude tím.“

„Jediné, co ke mně dneska doléhá, jsou rány sekyrou. S každou ranou přijde vzpomínka.“

„Plantáž. To je smutné. Nezbyvá nám nic než rýže.“

„Protože jsi moc pitomý na to, abys pracoval. A k tomu ke všemu si mám ještě vyslechnout budoucnost? Přines mi dopisní papír. A zakaž jim dneska dál kácet. Nesnesu to.“

Ahim se šnečím tempem ploužil k sekretáři, přinesl mi list papíru a zajímal se: „Kdo je dneska tím šťastným?“

Nic jsem neřikal, ale svedl jsem ho na falešnou stopu, když jsem začal čarát na papír a pod vousy si mumlat domnělé oslovení. „Můj milovaný, starý příteli...“ Tam mě přerušil.

„Velkovévoda saský dostal dopis před nedávnem.“

„Jak ty to můžeš vědět? Možná jsi ho zašantročil. To je dokonce nanejvýš pravděpodobné. Schválně. A teď padej, nebo tě dám zmrskat.“

„A kdo vám pak večer uvaří, tuane?“

Ve skutečnosti jsem si umanul, že napíšu něco úplně jiného. Od té včerejší návštěvy se nemůžu zbavit tíživé myšlenky na to, že až bude za chvíli Buitenzorg tančit polonézu na mé oslavě nebo na mém hrobě, tak si lidi připomenou jen hodného starého černouška, co ho někdy hladí po šedivých kudrnách. Zmocnila se mě palčivá touha vyhledat Willema Gongrijpa a jeho kumpány, abych jim ukázal, kým jsem byl. Teď už nemám tu sílu. Z tohoto vědomí se zrodila touha uspořádat myšlenky, které si má duše ještě uchovala. Začal jsem je zpracovávat do proslovu, který měl mé bujaré posluchače přivést k zamyšlení. Takže jakmile mi Ahim ukázal paty, začal jsem s fakty, takto:

Jsem Aquasi Boachi, rozený princ Ašanstké říše na Zlatonosném pobřeží v Africe. Byl jsem vychován v Delftu, ale už padesát let žiji na Jávě a v Sukasari od roku 1888. Spravuji část země o rozloze osmdesát devět bouň, v rezidenci Batávie, oddělení a distriktu Buitenzorg, jižně od velké cesty do Gadoku, dva a půl paalu jihovýchodně od nádraží Buitenzorg, ve výšce devět set padesát devět rýnských stop. Majitelkou je paní M. C. van Zadelhofová, rozená Tietzová, která mi svou půdu propachtovala za dvacet jedna tisíc osm set guldenů ročně. Obyvatelstvo na mé půdě, jež původně čítalo osm set čtyři duše, se za uplynulých dvanáct let více než zdvojnásobilo na tisíc devět set šedesát tři duše. Daří se mu dobře. To není hračka vzhledem k tomu, že výnos zůstával po léta často stejný a v několika letech dokonce poklesl. Musel jsem se vzdát pěstování čaje. V současné době produkují rýži, a donedávna také kávu. Jestliže jsem v roce 1889 vyprodukoval jednapadesát pikolů kávy, v roce 1891 už to bylo pouhých třicet, které kvůli nepříznivým deštům a neúrodné půdě klesly na půl drubého pikolu, šedesát tři kilogramů, za celý uplynulý rok; musel jsem se rozhodnout, že nadále upustím od pěstování kávy ve snaze připravit půdu na více rýže, jejíž produkce se zdá být nezníčitelná. Nelíčím to tu v nijak různých barvách, ale já se mohu pochlubit tím, že žádná z mých duší těmito protivenstvími netrpěla. Žádná duše, až na tu mou. Utěšuje mě láska mých dětí. Z pěti jsou nazýváni tři. Můj syn Quamin pracuje na čajové plantáži v Prean-

geru. Dvě mladší děti, Aquasi junior a dcera Quamina Aquasina, se narodily duším, které žijí a pracují na mé půdě.

Dál jsem se nedostal, protože jsem svým vnitřním zrakem už viděl, jak se dámy ve slavnostních kloboučcích smějí, schované za vějíři. Je to tak, jak to je: Když slaví, že jsem půl století v jejich středu, slaví ve skutečnosti to, že jsem jim vždycky dával dostatek námětů k hovoru. Jsem svobodný. Mé děti se narodily dobromyslným domorodým ženám, s nimiž žiji ve svobodné lásce. Ony jsou předmětem hovoru každého buitenzorského salonu. Chut' promluvit k posluchačstvu drben a klepen byla v tu ránu ta tam. Napadlo mě, že by se možná smály méně, kdybych si jim troufl říct, jak jsem se stejně jako jejich vlastní holandsí muži tady pokoušel ukořistit bělošku obvyklým způsobem v Městském divadle v Batávii. To je koneckonců metoda, jakou si slečny vybírají nejprve manžele a následovně milence a proti níž tedy nemohou nic namítat.

Chodí to takto: pán, co hledá, si nenechává klobouk v šatně, nýbrž si ho odloží na kraj lóže. Tím přitáhne pozornost, dotyčnou dámu zachytí divadelním kukátkem a ona jeho. Naznačí, kolik hodlá zaplatit. Když se dáma ovívá levou rukou, souhlasí, když se ovívá pravou, musí se zvýšit nabídka nebo podniknout nový pokus jinde.

Mně se nikdy nic takového nepovedlo. A nebude to mým cylindrem, dámy, odcházely jste s podřadnějšími modely. Ovšem u stánku s tempehem u vchodu pro umělce jsou pro nešťastníky jako já díky bohu k dostání domorodky za hrstku rýže. Ovšem láska Adi, Lasmi a Wayeng, matek mých dědiců, mne ochránila před milováním mezi zbytky potravin. Nechám jim, co mám, v našich dětech nacházím větší odůvodnění své existence, než dokážu sluchu Batávů vysvětlit několika fakty.

Tak jsem svůj skromný proslov roztrhal. Formulován byl korektně, jenže k čemu vlastně takový výčet jednoho života? Události zkrátka

nejsou seřazené pěkně za sebou u cesty jako patníky podél Velké poštovní silnice do Surabayi. Stopy zpátky nevedou. Proč se někomu, kdo zavře oči, vybaví jedna a druhá ne?

Ahim má – ač je to nezvyklé – pravdu, když říká, že mívám odpoledne neklidné sny. I když nespím, jakmile zavřu víčka před denním světlem, spustí se přehlídka. Ale jen zřídka vidím Jávu. Nikdy mě nenavštíví někdo, s kým se denně zdravím. Ani člověk, ani zvíře, dokonce ani hustá zeleň, na jejímž pozadí se můj život přece jen z větší části odehrával. Pokud bych se měl řídit pamětí, tak půl století v Nizozemské východní Indii trvalo kratší dobu než libovolný lov se sokolem v oboře Het Loo a návštěva Adeline Renselaarové se slavnostní komisí trvala déle než víkend ve Scheveningenu. Archivy ducha nemají rejstříky, nanejvýš několik hesel. Víc jich patrně ani není třeba.

Někdy si představuji, že Boha zajímá jen tohle. Jen hrubé obrysy. My uděláme pár skvrn na bílém plátně a nevidíme nic než mazaninu, co po sobě necháváme, jenže On, tvůrčí umělec, ustoupí o několik kroků a vidí v tom výjev. Jestli se mu podaří objevit můj portrét v tom opatrném škrabání, co tu zanechám, tak to bude nejlepší důkaz Jeho existence. Vždy jsem si myslel, že člověk jako já musí psát svůj život do poznámek na okraj, nenápadně. Ale když si ho teď pročítám, padá mi zrak především na ony prázdné stránky. Už padesát let jsou mé stránky téměř nepopsané. Copak je to důvod k oslavě?

21. února

Když už tedy přece jen slavíme jubileum: zítra to bude padesát let, co zemřel můj bratranec Kwame. Myslím, že tehdy jsem ztratil schopnost rozpoznávat se ve svých činech. Jestliže je, jak věřím, zásluhou lásky, že jeden milenec zviditelňuje druhého, že jeden nabývá tvaru, protože se odlišuje od toho druhého, pak jsme se milovali. V kontrastu s ním jsem byl vidět.

Vím, jak to je. Člověk neupadne do stavu celkového vzpomínání, pokud nezačal umírat. Mé narození se odhaduje na rok 1827. Ještě se mi vede dobře, ale se zdravím to jde rychle z kopce. Jako první mě na holičkách nechává spánek, což není nic podivného, když jsem ho celý život neměl rád. Ty noční hodiny, v nichž je člověk nucen rozloučit se se svým vědomím, mi naháněly strach. Volný přístup do mé duše, který jsem umožňoval mrtvým a démonům prostě jen tím, že jsem zavřel oči, odporoval úpěnlivé touze do všeho kolem sebe proniknout a vše ovládnout.

Teď mají duchové dnem i nocí vstup volný. Právě spánek by mě před nimi sem tam ochránil. Ale udělal jsem z nouze ctnost a naučil jsem se mít všechny své návštěvníky rád. Občas se dokonce přistihnu, jak se těším, až se ten nebo onen do mého dumání vrátí. Potěšení, s nímž myslím na dřívějšek, je křečovitým škrabáním starce. Umírání přece neznamená nic jiného, než si konečně přiznat, že se člověk chce vrátit.

Rozloučit se se životem je jedna věc, ale rozloučit se s tím naším stoletím, to mě nenechává na pokoji. Co je na tom ke slavení? Takovým veselým způsobem mě to zneklidňuje, z nervozity je mi do smíchu.

Tu sobotu a neděli, než Kwame vyplul a než jsem se rozhodl opustit Holandsko, ty teplé zářijové dny roku 1847, jsme strávili v odloučení od světa spolu v mém pokoji v Delftu. Nechtěli jsme nikoho vidět a na nic myslet. Abych trochu odlehčil tyto těžké hodiny, předem odsouzené stát se naší poslední společnou vzpomínkou, předsevzal jsem si už v pátek v noci, že v pondělí vynechám seminář profesora Oudshoorna. To pomýšlení mi dodávalo klid, abych se po oba dva dny zcela soustředil na Kwameho, svého bratrance, svého bratra, kterého jsem miloval, muže kdysi předurčeného stát se mým panovníkem. Ten jeden den ukradený času způsobil, že jsme celý víkend mohli myslet

výhradně jeden na druhého a teprve v pondělí v plné síle truchlili nad naším rozloučením.

Před podobným loučením teď stojím též. A ještě ke všemu mě kvůli tomu budou oslavovat! Poslední dny před odloučením, bez možnosti uniknout před smrtí na jediný den. To je pro mě nové století!

22. února

Něco se mi příčí. Kdesi mezi zvratky slov Adeline Renselaarová tento týden utrousila něco, co mě neustále zneklidňuje. Docházelo mi to pomalu, ale teď se mě to ne a ne pustit. Tvářila se dost tajuplně. Její muž. Její muž jí pověděl o mé *záležitosti*? Mojí *záležitosti*! Jaká *záležitost*? Co je to za klevetnou bandu?

Dnes časně ráno jsem se vydal k Wayeng. Nevěřila svým očím! Zeptal jsem se, zda mohu dopoledne strávit s Aquasim. Tak se stalo, že jsem šel se synem na procházku. Povídal mi o všem možném, ale já jen poslouchal. Pochopil jsem, jak je mé předsevzetí bláznivé. Pro devítileté dítě to musí být něco nepředstavitelného, slyšet o chlapečkovi z Afriky před tři čtvrtě stoletím. Unavil se a já ho musel odnést domů v náručí. Měl jsem s ním co dělat. Moje srdce. Koupal jsem se v potu.

Jakmile jsem přišel domů, vyndal jsem z krabic staré papíry a rozložil je před sebe na stůl: vysvědčení, osvědčení, zpráva z cesty, kterou sestavil Van Drunen o holandské expedici do Kumasi, jeho poznámky o naší výchově, dopisy od všech možných lidí, vystřižené siluety, můj školní almanach. A přestože mi lékař doporučuje, abych nepil, hodlám se nejméně ještě jednou pořádně opít.

23. února, 4 hodiny ráno

Stromy nejlíp rostou z hoven, to ví i malé dítě. Právě jsem, z čiré svévole, vykonal i zbytek potřeby na zahradě. Pak jsem ulomil dvě větve z kumy. Nestálo mě to moc námahy, protože navzdory vichřicím, které přestojí, a ročním obdobím, jimiž projde, se jí na cizích pobřežích nedaří tak jako v Africe. Ty větve jsem zasadil do země, kus od sebe. Kdyby náhodou jedna z nich zapustila kořeny a rozkvetla, tak dám Ahimovi za úkol, aby mě na tom místě pohřbil. Ať se taky jednou trošku pobaví.

ZÁPADNÍ AFRIKA 1836–1837

1

Spát nešlo. Tóny připlouvaly a odplouvaly. Žár rozličných ohňů barvil oblohu. Kwame se vedle mě převaloval. Byli jsme k smrti unavení z naší poslední cesty do svatyně Twi. Dal jsem zavřít dveře a okenice. Ložnice, o níž jsem se dělil s bratrancem po smrti jeho otce, se nacházela uprostřed paláce, daleko od ulice, ale hlavní město bylo celé na nohou, takže hluk doléhal až do rodinných pokojů. I služebnictvo na nádvoří jsem jen stěží ztišil.

Už celé týdny jsme slyšeli bubny z Abonu podávat zprávy o tom, že se pozvolna blíží ohromná obchodní delegace z pobřežního města Elmina. Dvůr se připravoval na její přijetí. Víc jsme nevěděli. Šťouchal jsem do Kwameho tak dlouho, dokud se s nevolí neposadil, neboť za bezesných nocí jsem se zkrátka a dobře cítil víc osamělý než přes den. Dávali jsme si hádanky a hráli slovní hry, v nichž jsem prohrál zlaté obojky svých hlídacích psů, protože Kwame byl slovně prostě zdatnější.

Předchozího dne, když jsme se vrátili ze svatyně Twi, byly cesty do Kumasi už přeplněné a ve městě se v plné kráse ukazovalo všechno, co se mohlo zvat Ašantem. Nad pouličním ruchem všude vyčnívaly slunečníky kmenových náčelníků. Velitelé ve stříbrných náprsnících hráli kostky s válečníky ve zbroji, kterou jsme neznali. Seděli pod pozlacenými střechami, které zlatníci pro tuto příležitost

vystavěli kolem našeho královského mauzolea na kopci Bantama. K platanům, které byly darem portugalských pionýrů, byli uvázáni jízdní koně a nákladní osli, ale i velbloudi a obětní kozy. Zvířata produkovala proud výkalů, který stékal od paláce do údolí, kde se nacházely přeplněné jídelny. Zpocení kuchaři vycházeli ven s knedlíčky fufu v pálivé omáčce a rozdávali je znaveným matkám s ufnukanými dětmi. Na balících slámy si muži natírali puchýře slinami a oslím mlékem. S cestovateli přitáhli kupci a zaplavili trhy výrobky z vlastního kraje, vonnými oleji, datlemi a tuhými orientálními cukrovinkami mnoha barev. Všední zboží jako jamy a manioky, banány, arašídý a citrusové plody se odsunulo stranou, aby udělalo místo zdejším umělcům se zlatými šperky, odznaky, miskami a žezly, pozlacenými ohlávky a nábytkem zdobeným drahými kovy, jimiž bylo Kumasi proslavené po celém světě. Na palmových listech bylo rozprostřené moře šafránu a červeného pepře, které však dav rozprášil. Rozevřené tlamy širokých ryb z Volty, drsní úhoři z Tana a slizké oblovky ležely vyskládané vedle purpurových řasů z ústí Pra a svalnatých ocasů ploutvonožců, kteří dokážou plavat i proti proudu řek Ofin a Birim. Stařeny se skláněly nad různými druhy pryže a léčivými kořeny, amulety, magickými pomůckami z vázané, do ruda loužené a černě pomalované kůže. Všude visela plátna a tkalci u nich vykládali vetkané symboly těm, kdo přišli zdaleka a neznali jejich význam. Prodávaly se tu leskle černé látky na pohřeb, ale i nejjemnější tkaná *kente*, s tisícovkami červených a žlutých proužků, a výhradně pro kmenové náčelníky tu byly sandály se zlatými přezkami.

Každou hodinou sem proudilo víc lidí. Muži i ženy v závojích, kteří u stánků s masem pojídali hovězí, opice, kančí a antilopy, pěvcům tklivých písní dávali drobnosti, nebo se jim vysmívali a nabádali je k tichosti, aby mohli nerušeně vychutnávat pohled na průvod procházející kolem. Byli tam dlouháni z východu s ušoupanýma nohama a dívky s vyholenou hlavou z druhého břehu řeky. Ženy obchodníků

s otroky z Mali, které si šátkem zakrývají i oči, se procházely mezi nahými lovci ze savan kolem Damonga.

Jazyk twi byl najednou obohacen nářečemi ze všech koutů Ašantské říše, ostrými souhláskami ze severu, které se musí prodrat písečnými bouřemi, šišlavými sykavkami rybářů ze břehů Volty, nazálními zpěvy z lesů na jihu. A pak tu byl twi, který vzbuzoval smích u čistých Ašantů, twi, jak jím mluvili otroci a příslušníci podrobených kmenů na horním toku, které si přivedli jejich pánové, aby se jich v Kumasi zbavili. Bylo slyšet vleklý tón Gaũ, zženštilé pípání Ewěů i trpaslíky z Talensa, porobené měkoty z Dagomy, Dagaby, Fra Fra a Kusasi, kteří nedovedli vyslovit hlásku *ouè*.

Právě tato kakofonie nám celou noc nedávala spát. Když nás s Kwamem hraní unavilo, sem tam jsem na chvilku zdříml, a pak se opět poděsil hašteřením opilých kněží. Nakonec mě z toho rozbolela hlava a proklínal jsem svůj rodný jazyk, přičemž bylo v tu chvíli nemyslitelné, že bych ho mohl za pár let zapomenout. Tiskl jsem si prsty na uši a hlavu jsem tlačil co nejbližší ke Kwamovým zádům.

K ránu nás oblékli a v šeru vyvedli za brány Kumasi. Tam, kde začíná lesní pěšina do Accry, se po kopcích hemžily davy lidí. Nad městem se jako mlha vznášela pára z namačkaných těl.

Vpředu před davem seděl můj otec, panovník Ašantů Kwaku Dua První, na trůně pod slunečníky ze zlatého brokátu. V červeném plášti se stříbrným lemováním, paže i nohy ověšené šperky, upřeně hleděl před sebe na cestu. Vedle otce zaujala na slonovinovém křesle vykládaném diamanty místo Kwameho matka, má teta. Ta byla coby panovnickova sestra naší královnou matkou a nevýznamnější mezi ženami.

Nalevo od ní, obtěžkáni klenoty, seděli všichni členové její *abusy*: Oyokové, rodinní příslušníci spojení ženskou červenou pokrevní linií, která určuje nástupnictví. Každá babička a matka se obklopila svými

yafunu, dětmi z jednoho břicha. Napravo od ní, v širokém kruhu na pozlacených křeslech a drahocenných kobercích, seděli rodinní příslušníci spojení s naší královskou rodinnou přes *ntoro*, mužskou příbuznost, bílou linii semene, jíž se přenáší duše.

V blízkosti otce seděl Badu Bonsu Druhý, král ahantský, jeden z jeho nejlepších přátel. Kolem nich se shromáždila rada mudrců: astrologové, znalci práva, šamani, kněží, diplomaté, ochránci tradiční hudby, zvyků a znamení, mágové, architekti, doktoři. Výjimečné místo dostali znalci půdy, ti věděli, kde se v naší zemi nachází zlato a drahokamy. Před nimi klečeli mladí otroci se skloněnou hlavou, hrsti plné přívěsků z bílého zlata a fetišů z ametystů a smaragdů. Vlajkonoši tvořili špalír těm, kdo ještě měli v hierarchii zaujmout své místo. Mnohé zdrželi hudebníci, šašci a tanečníci, kteří nervózně cupitali sem a tam a prali se o místo na vlastní stupnici hodností. Mezi ně se protlačili čtyři Evropané, šediví muži v černém obleku, kteří špatně snášeli horko: britský misionář Brooking a velvyslanci Anglie, Portugalska a nizozemský velvyslanec Jacob Huydecoper, nazrzlý tlust'och působící jako diplomat ve městě od listopadu 1836. Pozdravil nás hlubokou poklonou, nizozemským titulem „princové“, přičemž měl očividně potíže rozeznat nás od sebe a pochopit náš poměr k trůnu. Na pozdrav jsme mu neodpověděli. Tito muži byli nízcí úředníci. Pobláznili je natolik, že byli ochotni trávit dny na místě jejich Bohem zapomenutém. Když neonemocněli z klimatu, tak se hleděli opíjet palmovým vínem.

Po boku naší rodiny, jako projev úcty ašantské jednotě, byly seřazeny vojenské šiky ze všech států Ašantské unie: Kumasi, Jua-benu, Bekwaie, Nsuty, Mampongu a Kokofu. Každý kapitán, každý *asafobene*, měl na sobě bojový kabátec z amuletů vsazených do zlata a z gri-gri pro štěstí. Každý měl na povel patrolu dvou set ozbrojených *akwanrafů*, se zbraní v pohotovosti. Kromě toho každý předvedl pravé a levé křídlo po sto padesáti válečnicích. Ti byli

doprovázení desítkami *asansafu* aneb „prázdnorukých“, nosičů, kteří nesloužili k nošení zásob, nýbrž výhradně k odnášení ukořistěného. U *kyidomů*, kteří řady uzavírali, bylo vidět peří, které si připevňovali na špičky oštěpů. Celkem zde bylo seřazeno šest úplných armád, třicet sedm rot v sedmdesáti sedmi četách. Nad nimi se na lávkách vlnících se podél kopců tlačil dav, v němž se nacházelo sto dvacet zlatých slunečníků téhož počtu náčelníků. Kromě vesnických starších a jejich našňořených žen přišel každý z nich se čtyřmi sty ozbrojenci, dvěma sty otroky a stovkou darů. Rozsáhlý úřednický aparát, celý *oman* každého státu v čele s *omanbenesem* a kolem nich všichni, co se vypracovali dost vysoko na to, aby mohli přijet s nimi, zaplnoval poslední místo až k periferiím města. K němu se přidali velkoobchodníci a hlavy klanů z každé vesnice. Nikdo z těch posledně jmenovaných nemohl ašantského panovníka přes stovku tisíc hlav ani zahlédnout. Vzadu se tedy utápěli v reptání. Vyskytly se drobné pouliční rvačky a potyčky s prodavači piva. Ti neměli ani tušení o obřadech na druhé straně lidského moře.

Kwame a já, Kwasi, podle zvyklosti pojmenování po sobotě a neděli, tedy dnech, kdy jsme spatřili světlo světa, jsme v tento den byli v desátém roce života. Posadili nás mezi příbuzné. Mě po otcově levici, Kwameho, který byl jako nejstarší syn královny matky prvním následovníkem panovníka Ašantů, po jeho pravici. Přes ramena nám pečlivě našasovali barevné šátky s ornamenty adinkra, načež jsme museli sedět, ani se nehnout. To na nás bylo moc a náš neklid vynesl každému z nás otcovu herdu do zad. Mohli jsme jen vyčkávat. Abychom zahnali nudu, dostali vypravěči příběhů pokyn, aby v silicím horku konali svou práci.

„Osei Tutu ulomil ze stromu *kuma* dvě větve...“ začal jeden. Po koutku jsem se podíval na Kwameho, který vyprskl smíchy, jakmile zachytil můj pohled.

Příběh o založení našeho rodného města jsme slyšeli až příliš často. Boj, jímž Osei Tutu na konci sedmnáctého století osvobodil svůj kmen od nadvlády říše Denkyiry, diplomacie, s níž se spojil s dalšími pěti osvobozenými kmeny, a mazanost, pomocí které si je posléze dokázal podrobit a spojit v jeden jediný národ se společným jazykem a vírou, se v naší době o víc než století později smrskly v útěšlivý obrázek praotce. Každé dítě ho v Kumasi saje s mateřským mlékem, ten příběh o plodící a skomírající větvi.

Kwameho Poku zplodil jako jediného syna s panovnickovou nejstarší sestrou slavný Adusei Kra, *atene akotenbene*, vůdce všech ašantských válečníků. Ty bylo vidět jen při oficiálních příležitostech. V plné zbroji. Přísné a výhružné.

Sedm let před Kwameho narozením vedl Adusei Kra v legendárním tažení desetitisícové vojsko na jih. Tam u moře porazil jeden z těch evropských národů, které nazývají Ašantskou říší a okolní západoafrické země Zlatonosným pobřežím. Adusei Kra zahnal bělochy zpět do pevností a ti se pak odvážili vyjít ven, jen aby přinesli dary, a přitom se plazili v prachu.

Ve čtyřicátém druhém roce života velký bojovník onemocněl. Nechal šamana sestavit obřad, při němž přenesl svou sílu a odvahu na syna, mého bratrance Kwameho, jenž měl být budoucím králem našeho lidu. Pak se odevzdal umírání a upadl do spánku podobného smrti.

Děti z paláce se Kwamemu vyhýbaly. Bály se přísného pohledu, který zjevně také přešel z otce na syna. Aby se připravil na kralování, které ho čekalo hned po smrti mého otce, trávil Kwame hodně času v našem křídle paláce. Občas jsem ho potkal, ale on vždy mířil pohledem do země a já si dával pozor, abych ho neoslovil. Navíc jsem měl svůj vlastní zármutek.

Stýskalo se mi po bratřech Kwadwovi a Kwabenovi, jediných dvou chlapcích, s nimiž jsem sdílel stejnou matku, nejvýznamnější z otcových žen. Bratři byli o něco starší než já. Nikdo mi nebyl bližší. Jako jediní z dětí měli přístup do mého pokoje. Jednoho dne jsem je nemohl nikde najít. Trvalo to tři bezesné noci, než se mi někdo odvážil říct pravdu. Otec dal své vlastní syny anglickému vyslanci, který je odvezl do pevnosti Cape Coast.

Byl jsem k neutěšení. Nikdy předtím žádný ašantský princ neopustil naše území. Jak je možné, že bratři teď absolvují tutéž cestu pralesem, po níž se přepravují přemožení otroci? Copak Kwadwa a Kwabenu taky vyměnili s Angličany nebo Holanďany za jalovcovou a muškety? Ve snu mě trápily nejstrašlivější výjevy. Nakonec se mi dostalo oficiálního vysvětlení, v němž se konstatovalo, že se oba princové za několik let vrátí jako muži s velkým jméním a krásnými ženami, jenže já cítím, že jsem je ztratil. O necelý měsíc později přišla zpráva, že byli cestou zabiti habešskými průvodci karavan kvůli zlatým šperkům.

Nemohl jsem pochopit, proč otec pohnal své děti na smrt, a toužil jsem slyšet z jeho úst nějaké vysvětlení, výčitky, nebo třeba jen výkřik zármutku. On se však v rodinném kruhu celé týdny téměř neukázal, patrně ze studu, a když jsem ho viděl, tak se choval okázale a byl nedosažitelný. Trýznily mě otázky, jenže ašantský panovník nemluví. Od chvíle, kdy je nový král po třikráte posazen na zlatý stolec, který přičaroval kněz Oseie Tutu z nebe a který skrývá duši Ašantů, používá mluvčího, znalce jazyka, jenž je vždy po jeho boku. Mluvíci uvádí, co panovník míní, cítí a co si myslí. A ačkoli se Kwaku Dua v nejuzavřenějších palácových komnatách občas zase na chvíli měnil v tatínka, jakým byl před třemi lety, než usedl na trůn, kdy se ještě jmenoval prostě Fredua Agyeman a dalo se mu se špinavýma nohama lézt na klín a chodit s ním nepovšimnut za ruku po ulici, důvěřovat jsem mu už nemohl. Začal jsem se bát. Podezření zabilo mou lásku. Když mě otec někdy našel se zarudlýma očima a chtěl si ke mně dřepnout, aby mě

ukonejšil, dělal jsem hrdinu a tvrdil, že mi nalétal písek do očí. Ašanti znají léčivou sílu tabu: zármutek, který se nepojmenuje, neexistuje.

Dříve jsem se koupal vždy s bratry. To byla událost. Dováděli jsme spolu, cákali kolem sebe a doháněli jsme služebnictvo k zoufalství. Teď mě myli samotného. Snažil jsem se držet, ale jednoho rána ve mně džber studené vody, který na mě nečekaně vylili, probudil můj zármutek. Stesk mě zasáhl jako pěst do žaludku. Vzlykaje jsem utekl do šatny a všechny poslal pryč.

Seděl jsem tam skrčený v koutě, když dovnitř vešel Kwame. Viděl odcházet mé služebnictvo a domníval se, že lázeň je prázdná. Zvedl jsem hlavu a zachytil jeho pohled. Hned jsem viděl, že jeho škrobenost je na hony vzdálená pýše. Bez váhání poslal všechny pryč a posadil se vedle mě. Utěšoval mě tím, že se sám rozvzlykal. Svěřil jsem se mu se svým zármutkem a zeptal jsem se ho na ten jeho.

„Ále,“ řekl mi, „příbuzní statečného muže mají vždycky důvod k pláči.“

Od toho dne jsme se koupali spolu.

Nedlouho poté mě Kwame poprvé navštívil v mých komnatách. Lekce, na které chodil, ho přivedly do styku s mnohými lidmi, kteří měli blízko k trůnu. Vyzpovídal je, co vědí důvodech, které stály za odjezdem bratrů, a přišel s tímto vysvětlením.

Kwaku Dua, můj otec, pokukoval po Evropě. Byl sedmým panovníkem Ašantské unie, ale prvním, kdo chtěl dostat ze starých kontaktů víc než alkohol a zbraně. Tušil, že znalosti a vědecké výpočty bělochů by našemu národu mohly být k užitku, teď když západní mocnosti – z důvodů pro nás nepochopitelných – zrušily otroctví. Obchod s otroky tímto zákazem úplně nezmizel, ale přesto se tak dramaticky snížil, že v našich okrajových regionech začalo ubývat blahobytu.

Reverend Brooking, misionář, který si dokonce i o poledni vykračoval po Kumasi v upnutém černém límci Wesleyanské misijní společnosti, reagoval na otcův zájem. Navrhl dát bratry na výchovu do Londýna, nepochybně se záměrem obrátit je na křesťanství a později, jejich prostřednictvím, i náš lid. Otec se návrhem nechal zlákat, ačkoli mu evropská náboženství připadala k smíchu, jejich praktikování ve své říši netoleroval a o několik let později dal dokonce Brookingovu hlavu, se vším všudy včetně límečku, nabodnout na kopí před svým palácem. Víra, ať už jakákoli, stála v této misi až na posledním místě. Panovníkovi šlo o vědu a pokrok, anglické vládě o obchodní vztahy, jenže loupežné přepadení mých bratrů zadusilo všechny tyto ambice v zárodku.

Když jsme si vzájemně vyslechli a vyvrátili své pochyby, cítil jsem, jak má samota pozvolna ustupuje. Kwame, klesající pod tíhou velikých nadějí, které do něj všichni vkládali, nacházel v mém přátelství rozptýlení vlastní nejistoty. Rostl ve své roli a lid uvěřil, že se náš nastávající panovník už nikdy ničeho nezalekne.

Trávili jsme spolu tolik času, až se říkalo, že se začínáme jeden druhému podobat. „Jako cvičitel psů svému psovi,“ prohlásil Kwame. Když jsme nakonec požádali, zda bychom mohli sdílet jeden pokoj a jednu postel, nikoho to neudivilo. Otec byl potěšen kladnou změnou, které si na nás všiml. Kwame se tedy přestěhoval ze svého pokoje ve východním křídle do mého pokoje mimo hlavní budovu u pramene, který díky složitému systému zužujících se sudů chrlil vodu do malého bazénku i v těch nejsušších měsících.

Kwame pak na sebe vzal ke všeobecné spokojenosti své mužské úkoly. Ačkoli jeho matka zůstala hlavou rodiny, byl to Kwame, kdo řídil rozsáhlé obřady na rozloučenou, když se přiblížilo poslední vydechnutí Aduseie Kry. Byl ohromný a nevzdával se, i když ho pozoroval sám ašantský panovník. Sem tam jsem ho uklidňoval tajnými znameními,

kteřá jsme si dohodli. Zatímco na Kwameho zíraly ostatní děti a ženy umírajícího, provázeli ho šaman rituály u otce vypouštějícího duši: tři kruhy s miskou hořícího loje kolem tváře, která brzy ztratí svůj výraz. Poté nacákat vodu na ruce, které se vzdávají své síly, na nohy, které už nikam nemusí. A poslední tři doušky nalít na jazyk.

Ašant se smrti neobává. Tím, že umře, splní nejvyšší očekávání, které vzbudil při svém narození. Jen je třeba vždy najít dobrý důvod, aby se dala určitá smrt v určitou dobu vysvětlit. Kdo zemře mladý, je pro své okolí prokletím. Rodiče plivou na své mrtvé kojence, mrzačí je a pohřbívají na místě, kam chodí ženy močit, aby odradili jejich ducha od návratu. Vysoký věk svědčí o dobrém chování. Stařec s mnoha dětmi se rozmazuje a zahrnuje zlatem. Ale umřít ve věku Aduseie Kry je přece jen přinejmenším podezřelé. Předkové si mohli, kupříkladu, povolati svého potomka tak brzo k sobě, protože spáchal závažné hříchy. Bylo na Kwamem, aby vysvětlil předčasný útek otcovy duše. Spolu jsme vymysleli, že Aduseie Kru usmrtilo pomstychtivé vojsko duchů. Ostatně to je osudem válečníka ode dne, kdy začne zabíjet: čím méně těl jeho přičiněním nepříteli zůstane, tím víc duchů se proti němu spřáhne. Naštěstí, uklidňoval jsem Kwameho, od sebe Aduseie Kra odvrátil nejhorší pohromu, jakou Ašanti znají: nezemřel bezdětný. Nikdo ho nemohl nazývat *kote krawou*. Nebyl to žádný „voskový pták“.

„Strom se skácel,“ oznámil nakonec Kwame lidu. Při omývání mrtvol pomáhal matce, která velkou houbou namáčela a čistila otcovy údy tak, jako to dělala tu noc, kdy ho s ní Aduseie Kra zplodil. Otroky a služebnictvo zesnulého sehnali dohromady a jedním seknutím meče je vyslali na cestu s ním jako průvodce. Mezitím bylo třeba předky zpravit o příchodu nové duše. Těžký rytmus holí dopadajících na sloní uši napnuté na mluvících bubnech, mužský a ženský *atumpan*, poháněl ženy a dívky: k radosti, že mrtvý vedl tak dobrý život, k radosti, že ho

s nimi mrtvý sdílel, k radosti, že započal svou novou cestu, k radosti, že je očekáván, k radosti, že tam později na ně bude čekat. K radosti, radosti, radosti.

Tu noc jsem se přitulil ke Kwamemu a pevně jsem ho tiskl v náručí, dokud vzlyky neustaly. Opakoval mi poslední slova svého otce, v nichž mu prozradil tajemství neporazitelnosti: za každou falangou ašantských bojovníků jde horda *afonasotů*, nosičů mečů. Ti zabijí každého z vlastních bojovníků, kdo při útoku váhá nebo chce utéct.

Kwameho otec nevyužil posledního dechu k tomu, aby mu řekl, že ho má rád, nýbrž k tomu, aby synovi vštípil ašantský bojový pokřik: „Když půjdu dál, zemřu. Když půjdu zpátky, zemřu. Tak tedy raději vpřed a zemřít v čelistech boje!“

Mrtvola Aduseie Kry byla uložena v domě, kde bude podle zvyku uchována, dokud maso neopadá z kostí. Teprve potom bude, v tichosti, pohřbena k předkům. V této době jsem s Kwamem ještě jednou navštívil zesnulého, což byl nelehký úkol. Když jsme otevřeli dveře, byl mrtvý černý od much. Odehnali jsme je usilovným mácháním paží. Pod nimi se pak objevilo tělo, které už ztratilo veškerý pigment a úplně zbělelo. Bílá pro nás byla barvou smrti, duchů, barva toho, co nežije.

V tomto zasvěceném období vzrůstal Kwameho zájem o bohoslužby dospělých. Navíc jsme se teď, když jsme si při koupání začali všimnout znaků svého mužství, oba měli učit novým rituálům. Šaman nám předal znalosti, které se zamlčují, dokud nezačne růst ochlupení. Bohové, jak nám bylo řečeno, souhlasně vítají přísliby našeho těla. Bylo třeba odříkat modlitby plodnosti, abychom si naklonili duchy k dospělým úkonům, které nám vytanuly na mysli jen zřídka, pokud nám vůbec byly jasné.

Samozřejmě to všechno vrhalo nové světlo na naše noční soužití, v němž jsme nacházeli určitou útěchu, která byla návyková a velice

důvěrná. Zdálo se mi moudré o této intimnosti pomlčet a zůstat dítětem. Všiml jsem si, že Kwame došel ke stejnému závěru ve chvíli, kdy z našich her zmizela nevinnost a s ní i něha. Cítili jsme, že od té doby hry vznikají spíš ze zápasů než z objetí, ale nikdy jsme pro to nenalezli slova.

Rádi jsme chodili do svatyně Twi, ne ze zbožnosti, nýbrž proto, že nám to skýtalo jednu z mála příležitostí uniknout našim vrstevníkům, kteří se naší zamlklosti a našemu tichému přátelství vysmívali. I když jsem po letech veřejně zavrhl svou starou víru, dál se mi stýskalo po okouzlení z animistického pantheonu u jezera Twi. Příběh, který k němu patří, zní takto.

Když byl duch Twi konečně vyhnán Oseiem Tutu ze země a uvolnil místo městu Kumasi, hledal útočiště v nejbližším jezeře. Tam ve vodě plné ryb, která se zbarvila podle jeho krve, vede život v ústraní. Duch, jenž podle některých, co se s ním setkali, vypadá jako člověk, nechce být znovu rušen. Proto rybáři nečeří hladinu a opatrně veslují po místě jeho odpočinku. Aby byla jistota, že Twimu nic nechybí, a nemusí tedy opustit svou skrýš a jít do Kumasi na nákup, je nutné mu přinášet štědré oběti pod klenbou deštného pralesa, kde se uctívají všichni bohové stejně.

Naše poutě do Twi nás důvěrně seznámily s nemilosrdností i soucitem, jež obojí koření v přírodě. Tyto výpravy za přežitím trvaly tři dny. Škrťící orchidej, smrtící stromy, parazitující houby, plivající kobry, žahavý hmyz a mléčný jed keře s těhotnými prsy. Uprostřed lesa, kde každý život vzniká ze smrti, kde všechno roste na úkor něčeho jiného, kde každá bytost tyje z jiné, vytlačuje ji, požírání a dusí v boji o jediný paprsek světla, vznikají rovněž plodná spojenectví. Když se člověk dobře dívá, objeví, že uprostřed všeho toho násilí někdy dva organismy spojí své síly. Tvoří se neobvyklé páry, aby společně vyhrály boj o přežití. Nikdy jsem nebyl blíž božskému

principu než ve chvíli, kdy mi příroda takto ukázala původ přátelství.

Pod vedením kněze jsme začínali chápat, že příroda kolem nás se neliší od přírody v nás. Odvaha spolehnout se na jednu je odvahou spolehnout se na druhou. Tomu jsme se učili hrou. Při ní jednomu z nás zavázali oči, načež ho druhý musel svými pokyny provést pralesem, nejprve opatrně, pak rychleji a nakonec úprkem. Vidoucí se tak naučí zodpovědnosti, slepý odevzdání se přátelství. Nakonec jsme běhali křížem krážem, poslepu a zvesela, aniž jsme před sebe napřahovali ruce. I důvěra je jedním ze smyslů.

Toho rána po naší poslední návštěvě Twi jsme čekali před branou šest hodin na obchodní delegaci z Elminy. Ačkoli tu a tam ve stotisícovém davu vypukl nepokoj, byla atmosféra obecně vzato důstojná a hrdá. Vypravěči uvolnili místo pěvcům, kteří zaháněli polední ospalost rýmy starými jako náš lid. Ke každému verši patří tradiční vzor *adinkra*. Každý potisk symbolizuje svou vlastní moudrost, která se zpívá dítěti od chvíle, kdy rozpozná čáry na šátkovém oděvu své matky. Já si pamatuji tuhle:

Nkónsónkónsón říká: existuje řetěz

V životě

Ve smrti

Řetěz jednoho lidstva

Jedné krvine

My tvoříme nové články

Narozením

Smrtí

Ať jsme kdokoli

Nkónsónkónsón se skládá z ledvinovitých článků jako dvě k sobě přilepená, promáčklá vajíčka, dvě k sobě přitisknutá těla. Existuje řetěz.

Teď si představuji, že toho dne mé slavnostní roucho zdobil *nkónsónkónsón* a že jsem prstem sledoval zlaté linie za poslechu zpěvů. Ale vzpomenout si na to nemohu.

Vím jen, že slunce už bylo daleko za nejvyšším bodem, když ptáky v pralese vyplašil neznámý a pronikavý vriskot a oznámil nám, že naše dlouhé čekání bude odměněno.

Z cestopisu, který schovávám mezi nejosobnějšími dokumenty a který sepsal zástupce komisaře Van Drunen, jeden z důstojníků v nizozemském poselstvu ke králi Ašantské říše.

Věděli, že negři neunesou víc než šedesát nebo maximálně osmdesát liber, a přesto dali zhotovit velké, těžké palankýny. I trubky a kufry jsou až na několik výjimek příliš těžké. Některé vážily přes čtyři sta liber a musely se přepakovat. I tak lze otroky jen trestem a násilím přinutit, aby je nesli. Navíc se palankýny při nejlepší vůli nedají přepravovat divočinou. Ovšem vzhledem k tomu, že někteří důstojníci se nechtějí smířit s místně nejuhodnějším způsobem cestování, musí se hustými lesy cestou z Elminy do Kumasi nejprve prosekat cesta pět stop široká. Když si k tomu přidáte neznalost negerských jazyků, budete jistě přesvědčeni o velikých obtížích, které cesta do nitra Afriky skýtala.

13. září 1836 jsme se v dobré víře v přístavu Hellevoetsluis nalodili na palubu kupecké lodi *Princezna Marianne*. Mužstvo dostalo instrukce na cestu, ale na dotazy ohledně našeho úkolu v Africe se neodpovídalo. Naše mise zůstávala přísně tajná. Po dvou dnech zvedl kapitán A. Plug kotvu a nabral kurz k nizozemským državám na západním pobřeží Afriky. Po zastávce v Santa Cruz na ostrově Tenerife jsme bez nějakých mimořádných setkání cestou zakotvili šestadvacátého dne následujícího měsíce u pevnosti Svatý Antonín v Aximu na guinejském pobřeží. Jednatřicátého jsme odpluli do jižněji položené pevnosti Svatého Jiří v Elmině, která je od roku 1637 v nizozemských rukou. Tam jsme se následujícího dne vylodili a vstoupili na Zlatonosné pobřeží.

Naše velhyslanectví, vedené generálmajorem Janem Verveerem coby královským komisařem, bylo příliš početné, než aby se mohlo ubytovat v bradu. Jen my důstojníci jsme našli přístřeší v pokojích pro sapéry. Mužstvu bylo přiděleno místo v rozsáhlých skelepeních, která se začala používat jako skladiště od té doby, co

nesmíme posílat otroky do Surinamu. Muži nadávali na stísněnost, zápach a zimu v temných žalářích bez oken a dostali dva sudy rumu.

Pevnost Elmina se od zákazu obchodu se Západoafričany pomalu rozpadá. Velká ztráta zisku, kterou se teď ministerstvo kolonií snaží zastavit rekrutováním Západoafričanů do východoindické armády, zůstává neměnná. V prvním roce bylo naverbováno jen čtyřicet čtyři otroků. Úkolem našeho poselstva je založit stále rekrutovací středisko, které by dodávalo nejméně tisíc mužů ročně.

Několik dní po našem příjezdu byl jeden z domorodých asistentů vyslán k ašantskému králi, aby panovníkovi oznámil příjezd velhyslanectví a aby požádal o souhlas se vstupem do jeho říše. V polovině měsíce prosince se oba muži vrátili v doprovodu jednoho cabocera, jakéhosi starosty, čtyř praporčíků a bandy ozbrojených mužů a otroků, vyslaných k nám panovníkem jako doprovod. Přinesli s sebou nejspokojivější zvěsti a ohlásili, že Jeho Výsost doufá, že nás příští měsíc přivítá u sebe.

7. ledna 1837, v osm hodin ráno, jsme opustili brad v Elmině. S generálmajorem Verveerem jsme se přepravovali na palankýnech nesených vždy čtyřmi negry. Tajemník, lékař, rezident pevnosti Axim, asistent pobřežní správy a Welzing, mulat, který je tlumočnickem domorodých jazyků, se nesli v proutěných koších na hlavách dvou negrů. K tomu bylo určeno šestatřicet negrů, zatímco sto devadesát dva negrů sloužilo k nošení zboží, potravin a dalších potřeb na cestu. S dary pro panovníka Ašantů bylo již napřed posláno tři sta osmdesát otroků z vnitrozemí, kteří na nás čekali poblíž Kumasi.

Před Verveerovým palankýnem krácel poddůstojník se zástavou, za ním šel sbor hudebníků v počtu třinácti mužů a dva negerští sluhové. Dále praporečník z Elminy, brigáda sapérů, ženistů, myčů a nižšího služebnictva s několika ženami, následování cabocerem, čtyřmi praporčíky a sedmnácti ozbrojenci, které nám ašantský panovník poslal jako doprovod. Naše cestovní společnost tak čítala přes tisíc mužů.

Cesta vedla zpočátku severovýchodně přes solnou pláň, kolem plantáže pana Simonse, kde jsme se na okamžik zastavili. Úředníci nejvýznamnějších obyvatel

Elminy, kteří nás sem doprovázeli, se s námi rozloučili s upřímně míněným přáním šťastného završení naší výpravy do země, kam se doposud neodvážil žádný regiment.

Poté jsme pokračovali v cestě nízkým podrostem, v němž se jen tu a tam objevila cukrová třtina a ananas, až ke prvnímu cromu, jakési vesnici jménem Ameenano. Bydlí tam zhruba sto dvacet duší, většinou v nuzných chatrčích z rákosu potřeného jilem a zakrytých palmovými a banánovými listy. Když jsme se blížili k tomuto cromu, dali o sobě muzikanti vědět stejně jako u všech míst na naší cestě. Většinou bráli naši hymnu nebo Komu v žilách proudí nizozemská krev, a tak dál.

Táblí jsme dál směrem na severozápad do cromu Simmien, ležícího v půvabném údolí, v němž měl dříve majetek generál Daendels. Byli jsme přijati se slavnostními salvami. Popili jsme několik kotlíků palmového vína, které nám nabídli a které jsme vyměnili za pár labví rumu. Kvůli množství popadaných stromů jsme byli nuceni pokračovat v cestě do cromu Afatau pěšky. Dorazili jsme tam kolem jedné hodiny odpoledne a rozhodli jsme se přenocovat. Rozbily se tři k tomu určené stany. Dva z nich sloužily jako příbytky důstojníků, třetí byl určen pro kuchyň. Obvykle jsme měli oběd připravený schopným negerským kuchařem kolem čtvrté páté hodiny. Večery jsme trávili poslechem muzikantů, kteří bráli několik hodin před našimi stany. Někdy, když to stálo za to, jsme navštěvovali domy.

Každé ráno při rozbřesku se bubnoval budíček a nosiči i služebnictvo stáli nastoupeni. Ale vzhledem k tomu, že někteří důstojníci nebyli vždy připraveni vydat se na cestu tak časně, což je zejména v těch krajích nutné, aby se člověk vyhnul palčivému horku, stávalo se často, že jsme vyráželi až o desáté.

Druhý den vedla cesta lesem zarostlým vysokými stromy. Po dvouhodinovém pochodu jsme přišli do cromu Sodoffer, kde nám vyšel v ústrety místní cabocer se svými velmoži a šamany. Nalili nám palmové víno a my jim výměnou poskytli rum a holandské dýmky.

Klikatými pěšinami jsme dospěli k velkému cromu Abakrampa, rezidenci Fantské říše. V půl třetí se konal náš slavnostní vjezd, který bobužel pokazily urputné deště. Za střelby z pušek, neustálého pobíhání sem a tam a zpěvu válečných písní nás banda ozbrojenců vedla dovnitř. Fantský panovník, vysoký

a pobledný muž kolem čtyřicítky, na nás čekal na konci návsí, obklopen velmoži říše. Všichni seděli v lesíku pod obrouskými slunečníky, které jim drželi otroci nad hlavami. Jeden po druhém jsme kolem nich přešli, vpředu nejnižší hodnosti. Všechny jsme pozdravili, ale jen králi jsme podali ruku. Před ním stál kašpar, který nám za křiku titulů, činů a válečných skutků neustále šermoval mečem se stříbrným jílcem před očima. Jelikož déšť neustával, byli jsme pozváni do královského příbytku. Úzkou chodbou jsme dospěli na nádvoří se čtyřmi otevřenými místnostmi proti sobě, tři stopy nad zemí. Všechny byly upravené a prostorné. Hliněné zdi byly nabílené, země byla pokryta červenou hlínou. Nábytek tvořilo několik negerských lavic a kožené křeslo. Když jsme tam seděli, kašpar nadále ze všech sil křičel a poskakoval. Zdálo se, že jeho pánovi to ještě ke všemu činí potěšení. Mezitím se postavily naše stany. Od krále jsme obdrželi dvě ovce, jednoho vepře, padesát jamů a tři kotlíky palmového vína. Po řadě nudných děkovacích obřadů jsme panovníkovi poslali dva páry hedvábných halen, pestré bavlněné šátky, každý o délce čtrnácti či šestnácti loktů, několik korálových šňůr, pár džbánů rumu, tabák a holandské dýmky. Následujícího dne jsme odjeli z tohoto cromu, který se velmi kladně lišil od ostatních pořádkem v obydlích a čistotou svých osmi set obyvatel. Projeli jsme crom Akroofoo, kde obyvatelé oslavili náš příchod střelbou z pušek a radost z nás dávaly najevo především ženy. Odtamtud vedla cesta do Tuacny a Ed Jerri přes kopce a nebyla jako jiné prosekaná pro naše palankýny, protože jsme po cestě na výsost nepohodlné dorazili do cromu Paintry až ve čtyři hodiny. Záhy jsme se uložili k spánku, ale té noci neustále přelozlo a řev tygrů, leopardů a jiných divokých zvířat v blízkosti stanů nás velmi znepokojoval.

Následujícího dne, 10. ledna, jsme dospěli do cromu Jan Comadie, rezidence krále Assimů. Tři sta křičících a pobíhajících negrů zde nebezpečně pájlo z pušek, zatímco obyvatelstvo tančilo a zpívalo do taktu kapely. Jeho Výsosti stáli po boku šamani a šamanky s pomalovaným trupem a velká část jeho otroků v pestrobarevných kazajkách s rolničkami. Panovník obdržel východoindickou šifonovou halenu, korále, rum, tabák, dýmky, a my jenom karbid, africkou kozu

a jedenáct trsů banánů. Cílem naší návštěvy bylo vyvrátit pomluvu, že do Elminy přijel holandský generál s mnoha důstojníky, aby Assimy vyhubili. Ukázalo se, že tyto řeči rozšířilo několik ašantských otroků, které jsme drželi. Dohadování trvalo poměrně dlouho, přesto jsme se však vrátili do našich stanů s nepořízenou. Ale sotva jsme tam dorazili, už nám přišel král nabídnout rekruta, kterého jsme za úhradu dvou uncí zlata (osmdesáti guldenů) přijali do služeb krále Viléma. Zde jsme poprvé zkusili, jak těžké je s těmi lidmi vypočíst cenu zlata kvůli jejich nekonečným připomínkám k váze a obsahu.

Toho večera jsme Jeho Vjísost počastovali sklenicí punče v naději, že si ji nakloníme. Přišla ve společnosti osmi hudebníků, kteří bráli na bubny, vykotlané sloní kůly nebo buvolí rohy a tykve naplněné oblázky. Chtěli soutěžit s našimi hudebníky! Když však bylo po soutěži, uznala Jeho Vjísost, jakkoli jí doposud její hudba připadala krásná, že není tobo jména hodna. Svým hudebníkům poručila, ať už se ani neozvou.

Cabocer dával ostatně svým mladým otrokům napít nezvyklým způsobem. Všichni najednou otevřeli pusy dokořán, jako by křičeli, načež on si lokl punče a ten jim z povážlivé vzdálenosti plivl do úst. Plival tak dovedně, že jsme byli přesvědčeni, že mu tento zvyk není cizí.

Po odchodu hostů nám chyběla v cestovní kazetě jedna sklenice. Vyrozuměli jsme o tom krále. Hodinu nato byla sklenice vrácena se zprávou, že pachatel byl již potrestán urážnutím obou uší.

Dalšího rána nás čekala nerovná a neprosekávaná cesta, na níž jsme postupovali jen pomalu. Po cromech Kakawassie, Enjorabiem, Etfjuma, Eyanasie a Jowerom jsme nakonec dospěli do Mansau. Následujícího dne byla cesta k řece Curacio poměrně dobrá, ale když jsme se dostali přes vodu, museli jsme se obtížně proklesat mlázím. Než jsme mohli vstoupit do cromu Koochua, museli jsme překročit rozsáhlou bažinu a po překonání další řeky jsme se dostali do Abandu a ještě mnohem později do Fusu. Tak to pokračovalo celé dny dál přes řeky plné velmi nebezpečných zvířat, přes kopce porostlé vysokou guinejskou trávou, která brání průniku vzduchu a téměř nedovoluje dýchat. Přes Duu, Apronice, Endusu, Akonfode, Ennuaso, Borko, Damcu jsme hustým, slatinovým lesem dospěli do cromu

Prasso. Tam jsme na kánoích překročili stejnojmennou řeku. Na druhém břehu jsme poprvé vstoupili na ašantské území!

Putování kopcovitou, tůňmi protkanou zemí a přes malou, leč příkrou horu, jedinou, kterou jsme za celou cestu viděli, nás zavedlo v následujících dnech do ašantských cromů Apetja, Atoviasi, Esselman, Ansam, Acrofrom, Aconseram a do usedlosti Toman. Pak jsme pokračovali hustým lesem přes šest říček do Dompasie, Tubosse, Sanguanty, Dachasu a Akankwassie. Odtamtud je rostlinná říše několik dní cesty mnohem ošklivější, kolem Dadawassie, Asanfortu, Quaramu, Etsunosie, Amaforu, Essumetji, Zuebiemy, Bipolsy (kde jsme chvíli pobýli a počastovali obyvatele naší hudbou, na niž všichni tancovali; před odjezdem chtěli, aby se to opakovalo!), Adjomamu, Edunku, Asaquaacu až do Eduabinu.

V tomto cromu nás čekal nepříjemně dlouhý pobyt. Nejprve jsme přijali posla ašantského krále, který nás srdečně přivítal při vstupu na jejich území a přinesl s sebou také pokyny pro cabocera. Již záhy vyšlo najevo, v čem tyto pokyny spočívají. Krátce po našem příjezdu jsme viděli velký příliv lidí a několik žen, které vyběhly ze svých obydlí. Poté jsme se dozvěděli, že zemřel král Kokofu, první správce říše ašantského krále. „Jeho strom se skácel,“ jak se tu říká. Prchající ženy byly jeho pokrevní příbuzné. Již o chvíli později vešli do cromu dva negři se zelenými haluzemi kolem krku a velikým nožem v ruce. Prohledávali všechny domy, aby vypátrali a podřezali všechny uprchlé otroky patřící zesnulému panovníkovi. Bylo nám řečeno, že v Bipolse, kde se tolik těšili z naší hudby, jich byla sřata již celá šedesátka.

Ještě tébož večera jsme viděli, jak bylo zajato čtyřicet mužů, aby byli obětováni při pohřebním obřadu v Kokofu. Té noci v jednu hodinu dorazili různí ašantscí velmoži a dvořané a zpravili nás jménem Jeho Vjísosti, že panovník je vzhledem k úmrtí svého prvního poddaného nucen opustit hlavní město Kumasi a vydat se do Kokofu k pohřebnímu obřadu s celým dvorem a několika dalšími velmoži, kteří se k našemu příjezdu sešli ze všech stran. Jeho Vjísost žádala, abychom na tomto místě setrvali, dokud nás nezpraví jinak.

Denně přicházeli panovníkovi poslové, kteří nám přinášeli palmové víno a jednu ovci a dotazovali se na naše pohodlí. V naději, že panovníka nějak popoženeme, jsme 24. ledna vyslali praporečnicka z Elminy a našeho tlumočnicka do Kokofo s jednou bednou bílého cukru, jednou bednou voskovic, několika librami čaje a malým porcelánovým čajovým servisem jako dary. Při návratu přinesli málo povzbudivou zvěst, že budeme na tomto místě muset setrvat nejméně deset dní. Dvacátého šestého se zvedl travados, orkán se silnými bouřemi, a my byli nuceni opustit naše stany a uprchnout do obydlí. Pro rozptýlení od nečasu nám nosiči palankýnů a zboží z Elminy téhož večera předvedli dvě serenády s tancem, které trvaly pozdě do noci a ke nimž se připojilo i obyvatelstvo.

Dvacátého devátého jsme byli velice příjemně překvapeni. Král poslal našim důstojníkům dar sestávající ze šesti mladých žen, panovníkových pokrevních příbuzných, se sdělením, že si Jeho Vjysost přeje, aby nám posloužily k zábavě a povzbuzení během našeho nepříliš příjemného pobytu zde. Ženy doprovázel velký průvod pochodní, v němž se nacházelo ještě sto dvacet otroků s banány, dvanáct s jany a jeden s kotlíkem palmového vína. Následujícího dne vyjádřil Verweer našim jménem Jeho Vjysosti dík. Třicátého prvního jsme obdrželi znovu šest otroků s nákladem banánů, dva s palmovými ořechy, pět s fazolemi, tři se zeleninou, jednu ovci a džbán palmového vína. 1. února nás panovník, v očekávání, že darované ženy se důstojníkům nepříchy, potěšil dalšími třemi pokrevními příbuznými.

Budiž, ale čtvrtého jsme vyslali našeho tlumočnicka s elminským praporečnickem znovu k panovníkovi, abychom se definitivně dozvěděli, kterého dne můžeme slavnostně vstoupit do města.

Téhož odpoledne přišel panovníkův bratranec, jeden z velmožů dvora, se značnou družinou a přinesl následující zprávu: že král, jeho pán, a Ašanti obecně (pravil) velmi ctí holandského krále a poddané Jeho Vjysosti; že se všichni bez výjimky považují za jeho služebníky; že se nikdo z nich ještě nikdy nesetkal s mužem těšícím se takové vážnosti a tak vysokou hodností, jako je královský komisař, Jan Verweer, s tolika důstojníky a tak velkou družinou; že proto krále ztráta pokrevního příbuzného rmoutí dvojnásob vzhledem k tomu, že se kvůli ní opozdil náš příjezd do Kumasi, a o to víc, že zrovna začaly zlé dny. Negerská pověra

totiž v těchto zlých dnech zakazuje provádět jakoukoli práci či se s někým setkat, v pevné víře, že všechno, co se v těchto dnech udělá, bude mít nepříznivý účinek. To Jeho Vjysosti nyní brání naše vehyslanectví přijmout. Král, pokračoval, ho vyslal, aby vehyslanectví poníženo poprosil o trpělivost ještě do 10. února. Večer se naši poslové vrátili se zprávou, že Jeho Vjysost by v těchto zlých dnech přijala a zlým vlivům vystavila posly snad každého jiného národa, ale ne svých milovaných Holanďanů.

Vzhledem k tomu, že trh byl pro množství osob, které tvořily náš doprovod, příliš skromně zásoben potravinami, přišel následujícího dne královský vyvolávač thjoucho oznámit všem obyvatelům tohoto a okolních cromů, že jsou povinni, dokud se zde vehyslanectví nachází, přinášet denně na trh všechny potraviny i ostatní zásoby. Ceny byly pevně stanoveny a byla připojena výhrůžka, že každý, kdo by se provinil neuposlechnutím, bude potrestán podle příslušných zákonů. Trest obvykle spočívá v urážnutí jednoho nebo obou uší za první přestupek a ve ztrátě nosu či rtů za druhý přestupek. Trh byl teď po všechny dny našeho pobytu bohatě zásoben vším potřebným.

Desátého jsme konečně vyrazili. Přešli jsme přes cromy Dedusue, Konkormassi a Eduassa, cestou jsme minuli pět říček a ve dvě hodiny jsme dorazili do Kasi. Následujícího dne nás tam navštívil král kraje Becquin, druhý král v ašantské říši. Byl oděn ve válečném rouše sestávajícím z pestrobarevné kazajky a rajtek, do sandálů s těžkým zlatým lemováním a čepice z tygří kůže s ocasem. Dvanáctého jsme se vydali do Faverhanu, kde jsme obdrželi zprávu, že příštího dne můžeme vstoupit do Kumasi.

Příštího rána, 13. února, jsme se v sedm hodin vydali ve slavnostních uniformách na cestu do hlavního města, následováni těmi, kdo nesli dary pro Jeho Vjysost. Kolem města se rozprostírala bažina, v níž bylo 10 až 15 palců vody, což pro nás znamenalo další zdržení. Nás důstojníky jednoho po druhém přes vodu přenesli, čtvrt hodiny na jednoho člověka. Konečně jsme dospěli na předměstí Kumasi, kde se k nám připojili předem vyslaní otroci s dary pro Jeho Vjysost. Toužili jsme

po tom, abychom mohli vyrazit co nejrychleji dále, ale početná garda nám uložila, at' čekáme. Verveer se nechal slyšet, že po tolika zklamáních se nesluší zdržovat nás ještě déle. Poté, co nás mnoho poslu co chvíli žádalo, abychom ještě posečkali, protože Jeho Výsost nebo velmoži říše nejsou ještě usazeni, vyslali jsme zprávu, že pokud nebudeme okamžitě moci vyrazit dále, vrátíme se do Faverbanu nebo dokonce raději domů s nepořízenou. Načež nám odpověděli, že Jeho Výsost je usazena a že průvod může za několik okamžiků vyrazit vpřed.

Vzkázali jsme jim, že jejich okamžiky jsou velice neurčité a že nechápeme, proč musíme ještě čekat, když je vše připraveno. Rozhodli jsme se vyrazit dál bez jejich svolení. Seřadili jsme otroky, abychom dali co nejlépe vyniknout darům. Generálmajor Verveer pokynul kapele, aby spustila naši hymnu, a my si stěžejí klestili cestu ozbrojeným davem. Hlídky nás však nechala na pokoji. Minuli jsme ji a poslední úsek cesty jsme urazili za čtvrt hodiny. Na polích kolem Kumasi nás očekával ohromný dav. K naší nelibosti se ukázalo, že předchozí zdržení bylo zbytečné. Jak panovník, tak jeho velmoži byli zjevně již celé dopoledne usazeni na svých místech a jejich znučenost vzrostla natolik, že si dlouhé čekání začali ulehčovat zpěvem prostých dětských rýmováček.

Z lesa vyšlo třináct bledých hudebníků. Vydávali takový kravál, jaký jsme s Kwamem znali jen od mědikovců za rušného pracovního dne. Ptáci se ve smrtelné hrůze rozléтали na všechny strany. Nicméně táhlý rytmus vnesl do davu život. Lidé kolem nás si protahovali ztuhlé svaly a začínali se do toho vytrubování pohupovat.

Hudebníky následoval korporál s praporem, bílé služebnictvo v loveckých livrejích a skupina černých otroků ve dvou řadách po stech. Každý pár vzpíral nosítka plná darů. Čínských vějířů a voňavek, bruselské krajky a kolínského mýdla, šampaňských vín, zázvoru, kandovaného ovoce a kompotů. Také tam byly drahocenné látky, samý zlatý střapec, zlatá lemovka a stříbrná nit. Přes mramorovou sochu Psýché byla našasena ohnivě červená látka. Tato bytost, napůl pták a napůl člověk, byla tak jasně bílá, až se zdálo, že svítí. Tři nosítka nesla schiedamskou jalovcovou v hnědých lahvích. Malažského vína, co hrdlo ráčí, a likér v mahagonových truhlách. Můj otec přijal krásný pár pistolí s příslušenstvím, skříňku z kořenovníku vykládanou stříbrem, v níž ležela tepaná lovecká puška, a nakonec postříbřený a pozlacený kyrys.

Když byly dary vystaveny, spustila vojenská kapela novou píseň. V zatáčce cesty se objevil bohatě zdobený palankýn, nesený šesti otroky. Pod zářivě oranžovým plátnem sloužícím jako slunečník se na něm ukázal muž ve slavnostní uniformě. Tlumočník ho uvedl jako nejvyššího služebníka Jeho Výsosti, generálmajora Verveera, generálního guvernéra nizozemské východoindické armády, vyslance nizozemského krále Viléma I. Za ním vlály dvě červenobílomodré vlajky a částečně bránily výhledu na další nosítka. Na jedné z nich seděl muž, který se nesnažil udělat takový dojem jako ostatní. Zdálo se, že ho situace spíš uvádí do rozpaků, čímž byl nápadný. Ten byl ohlášen jako zástupce komisaře Van Drunen.

Za ním se pak neuspořádaně vlekly stovky nosičů a sekáčů se ztupenými mačetami. Na konci šlo několik otroků nesoucích, jak se zdálo, velké kusy kamene a vysoké mramorové sloupy, které měli nepochopitelně snadno přehozené přes rameno, jako by měli sílu bohů.

Do té doby byli *uburuni*, které jsme znali, nevinní a směšní, bílí muži s neustále zpoceným obličejem, který se marně snažili osušit. Měli barvu mrtvol. Říkalo se, že také tak páchnou. Tito vyslanci se snažili zalíbit a naučit se několik lživých slov v jazyce *twi* v naději, že si odvezou jednu z posledních zásilek práškového zlata nebo – dokud jim to jejich vlády nezakázaly – menší náklad přestárých otroků. A když je nakonec za příliš mnoho pušek vyloudili, odkolbali se šťastní jako blechy, opilí palmovým vínem, které špatně snášeli. Měli chatrné zdraví a vzadu v palácové zahradě, kam chodívali muži močit, je bylo vidět častěji zvracet než čurat. Jinak nepřekázeli.

Tentokrát se však běloch nesl. Do té doby to bylo otcovo privilegium, z něhož byla učiněna výjimka jen pro Kwameho otce, když se jeho muži po vítězné bitvě prali o to, kdo bude smět pro Aduseie Kru ohnout záda. Jenže tady se šest černých zad hrbilo pro jedna bílá. To bylo v Kumasi poprvé. Podíval jsem se na ašantského panovníka a očekával jsem, že přijme trestní opatření. Nehnul ani brvou.

Když se celá delegace seřadila, převzal si otec své dary a dal znamení k odchodu, aniž Verveera uznal hodna pohledu. To Holanďany zmátlo. Aby na sebe upozornili, dali opět pokyn kapele, ať spustí. To zabralo. Kwaku Dua se zastavil a poslouchal. Verveer se nechal slyšet, že toto dílo dal složit speciálně pod názvem *Pochod pro ašantského krále*. Ale já se díval do očí jeho důstojníkům a poznal jsem, že to není pravda. Po letech jsem v něm poznal část *Čarostřelce*, Von Weberovy úderné melodie, která se těšila oblibě na přehlídkách ve Vídni a Paříži.

Tak si otce získal. Hostům byl přidělen kamenný dům, nad nímž zavlála holandská trikolora. Byl postaven speciálně pro Nizozemce, jak dal ašantský panovník důrazně vzkázat přes svého mluvčího. Taky lež.

Když toho odpoledne přišli Holanďané na slavnostní návštěvu, nechali jsme je přiměřenou dobu čekat. Přinesli si vlastní židle, které postavili na nádvoří, ačkoli zároveň hrozili, že se vrátí domů, protože to místo je pod jejich důstojnost a protože jsme je okamžitě nepřijali. Otec vyslal několik velmožů, aby vzkázali, že evropské počítání hodin je nám zkrátka cizí. Posléze Holanďany požádal, aby přišli příštího rána.

Druhý den daroval Verveer otci opět kyrys. Rezident pevnosti Axim si ho oblékl a procházel se v něm dokola, aby ukázal, jak je pěkný. Můj otec si strčil palec do pusy a několikrát vykřikl obdivem, ale neztrácel hlavu. Zeptal se, zda se vlastně dá nosit bez epolet, načež si Verveer sundal vlastní nárameníky a předal je otci, který na ně měl již od začátku zálsusk. Holanďan ovšem přecenil své šance. Dal se slyšet, že v jeho zemi je obvyklé mít u přátel dveře otevřené, zatímco dveře nepřátel se musí otvírat silou zbraní. Netřeba dodávat, že mu proto následujícího rána, 15. února, zůstaly brány paláce zavřené.

*

Z Van Drunenova cestopisu.

Šestnáctého projevil ašantský panovník větší ochotu a poslal osm dvořanů, doprovázených čtyřmi mluvčími. Přinesli s sebou zlatý prach: 6 uncí 8 anglických liber pro guvernéra, 2 unce 8 liber pro jeho zástupce; tajemníkovi, rezidentovi a lékaři dohromady 4 unce 8 liber; asistentovi a tlumočnickovi dohromady 1 unci

2 libry; bílým slubům 9 liber, negerskému slubovi 9 liber; dobromady 16 uncí 9 anglických liber zlatého prachu, vše v pěkných hedvábných ubrouscích. To není ani setina nákladů na naši expedici! Dále jednoho vola, jednoho vepře, šest ovcí, deset perliček, dvě stě vajec. Přišlo deset otroků s ananasy, osm s cukrovou třtinou, čtyřicet šest s jamy, čtrnáct s oráty, jakýmiisi ořechy, čtrnáct s různou zeleninou. Tisíc dvacet pět otroků přineslo banány, jednadvacet dřevo na podpal a dva palmové víno, dobromady jedenáct set dvacet pět nosičů. Mezitím dorazili šaškové, převážně odporní trpaslíci a hrbáci, kteří pobíhali sem a tam, aby Verveera pobavili. Marně.

Ale sedmáctého generální guvernér ceremonie chytře obešel. Poté, co ašantskému panovníkovi daroval šampaňské, cukroví, voňavku, dvě zrcadla, dvě květinové vázy a kyvadlové hodiny, ho generálmajor požádal, zda by mohl dát dárek i jeho synovi. Předstoupil plachý chlapec, ještě nedorostlý. Verveer podal tomuto dítěti, Kwasimu Boachimu, meč s přáním, aby ho použil na obranu své vlasti a ašantského lidu. Pro legraci dítě pasoval na generála. Panovník byl očividně dojat. Než jsme odešli, dal král přinést varhany s polámanými píšťalami se žádostí, abychom je znovu uvedli do pořádku, čemuž samozřejmě nebylo možné vyhovět. Pak nás Jeho Výsost požádala, abychom jí zatančili; my jsme však odpověděli, že běloši nejsou zvyklí poskakovat sem tam po hliněné zemi.

19. února ve dvě hodiny obdržel Verveer zprávu, že Kwaku Dua První přichází. Hudebníci se postavili do půlkerubu před stan a spustili takzvaný Pochod pro ašantského krále. Družina Jeho Výsosti byla tak početná, že většina doprovodu musela zůstat venku. Dvnitř s panovníkem vstoupili pouze Kwame Poku, králův synovec a následník trůnu, a králův syn Kwasi Boachi, následování devíti dívkami z panovnické rodiny. Panovník a jeho doprovod byli tak obtěžkáni zlatem, že se pod ním doslova ohýbali. Byla přinesena porcelánová konev s palmovým vínem a dva dýňové poháry se zlatými uchy. Když Jeho Výsost pila, drželi jí věrní otroci pod bradou mísu, kam jim úmyslně nabryndala trochu vína, jež lačně vypili. Když si Jeho Výsost odplivla na zem, viděli jsme, jak se otroci těmi slinami pomazávají. Předali jsme Jeho Výsosti portréty naší královské rodiny a cameru obscuru.

Zahájilo se jednání a v následujících dnech se v něm se střídavým úspěchem pokračovalo, ale tou dobou Verveer onemocněl. Jeho stav se horšil ze dne na den. Velice trpěl a my začali chápat, proč se této oblasti říká „peklo Evropanů“.

26. února jsme si vyšli na noční vycházku a při ní jsem zřekl o nějaký předmět na zemi. Ordonance v našem doprovodu na něj posvítila lucernou a my s úděsem spatřili tři hlavy mladých negrů. Byly sraženy krátce před naším příchodem. Odbyval se velký svátek fetiše jménem Ady, jenž se slaví každý měsíc a při jehož příležitosti je zvykem, že každý přijde králi a velmožům říše podat ruku. S našimi hudebníky v čele jsme spěchali na oslavu, avšak davem jsme k Jeho Výsosti nemohli téměř proniknout. Toho dne byla obětována spousta lidí na hrobech královské rodiny. Tento obřad se slaví každý měsíc jednou.

*

(Je pravda, že v těch dnech se v Kumasi zabíjeli otroci, odsouzení a poražení. K tomu musím podotknout, že nám tehdy nebylo známo, že severní kmeny též náležejí k lidskému druhu. Neznali jsme koncept lidství, v němž vedle sebe existují rozličné, v podstatě rovnocenné národy. Ostatně i do Evropy se tato myšlenka dostala teprve krátce předtím a její uplatňování dosud není konsekvantní. My znali pouze jeden národ, ten náš, a nebezpečí, jež ho ohrožovala. Na každodenní popravě jsem pohlížel jako na porážku koz. Za to jsem se později hluboce a často styděl, dokud jsem nezjistil, že v tutéž chvíli nepředstavoval lidský život v Evropě o nic větší hodnotu. Jen ve válkách od roku 1792 do roku 1815 se obětovalo pět milionů pět set třicet tisíc lidí, bojem šířené epidemie nepočítaje. Pak zemřelo dalších dvě stě tisíc duší ve válce mezi Ruskem a Tureckem a stejně tolik v polském povstání. V tutéž chvíli, co se Van Drunen lekl několika hlav, se na Kavkaze sražely hlavy po desetitisících.)

Ačkoli jsme s Kwamem byli informováni o jednáních, nechával nás jejich charakter chladnými. Bavili jsme se dary a pozorností. Holandský kord, který jsem dostal od Verveera, byl mou první zbraní. S Kwamem jsme si ho střídali. Naše zábava otce těšila. Právě tento dar ho obměkčil a Holanďané prohlédli, že si ašantského panovníka získali přes syna. Tím vznikla nevyřčená souvislost mezi mnou a vyjednáváním.

Generálního guvernéra vyřadily nemoci na dva týdny ze hry. Bylo to chápáno jako znamení, že naši bohové nestojí za jeho misí. Navzdory tomu dokázal Van Drunen a ostatní důstojníci dovést jednání k úspěšnému konci. Byla sestavena smlouva: výměnou za střelné zbraně se ašantský panovník zavázal dodat holandskému agentovi Huydecoperovi každoročně tisíc otroků/rekrutů. (Otroků *lomítka* rekrutů, lomítka, které později Holanďanům vynese značné rozhořčení ostatních států a oficiální žalobu podanou Anglií pro porušení zákazu obchodování s otroky.)

Na znamení dobré vůle přijal Kwaku Dua dva tisíce pušek v hodnotě třiceti dvou tisíc pěti set guldenů a osm set dvanáct a půl unce zlata. Před odjezdem delegace však měl, jak bylo jasně konstatováno, obdobným znamením projevit svou dobrou vůli. Otec souhlasil a slíbil, že bude přemýšlet o vhodné záruce dodržení smlouvy.

Teprve 13. března Verveer dostatečně zesílil na to, aby dohodu stvrdil svým jménem. Otec udělal křížek. Teď, když dosáhli cíle své mise, chtěli Holanďané co nejrychleji pryč. Otec je požádal, aby zůstali ještě čtyřicet dní. Verveer co nejzdvořileji tuto nabídku odmítl a jejich odjezd byl stanoven na sedmý den od toho dne.

Tu dobu jsme s Kwamem trávili převážně v blízkosti delegace. Každý den jsme navštěvovali prostory pro hosty, kde nás bavili hrami. Dali nám například veselé karty s obrázky Holandska na hraní kvarteta. V zatemněném důstojnickém stanu nás častovali neznámými pohádkami. Na stanovém plátně se z kouzelné lucerny nevysvětlitelným

způsobem objevovali vlci a obři. Postavy se pohybovaly sem tam a my si je oblíbili stejně jako našeho pavouka Anansiho.

Také jsme měli spoustu práce na staveništi, které Holanďané založili po vykácení lesa vedle palácové brány. Tam vztyčili obrovský řecký chrám. Osm korintských sloupů, spočívajících na pěti vysokých stupních. I bohatě zdobený oltář, čtyři obrovité urny a akantové hlavice se zdály těžké a solidní. Pomáhali jsme a udivovali ostatní děti z rodiny zvedáním velkých kusů mramoru nad hlavu. Ve skutečnosti byla celá konstrukce z mramorovaného dřeva. Bylo přivezeno z Holandska a v bažinách navlhlo. V kumaském suchu začalo pracovat, takže umělecké dílo šlo jen stěží sestavit.

Mezi novými hrami mě jedna obzvláště lákala, lesklá deska s figurkami ze slonoviny a ebenu. Van Drunen si udělal čas, aby nás hru, jež mě přitahovala víc než naše *wari*, v němž nade mnou Kwame vždycky vyhrál, naučil. Jelikož jsme ještě nemluvili jedním jazykem a tlumočník byl zapotřebí jinde, vysvětloval nám tento muž, který si bez okolků sedl k nám na zem, pravidla a triky rukama nohama. Při hře se naučil v jazyce *twi* první slova, která po nás ráčkoval, a my se učili první holandské pojmy, z nichž nás nesmírně bavily především hrdelní zvuky „schaak“, „schaakveld“, „schaakmat“.

Kwameho zájem nezacházel dál než k ožívování figurek, kterým v představách dával jména, nechával je proti všem pravidlům, aby se spolu líbaly, uzavíraly sňatek a rodily pěšáky. Já však v sobě objevil touhu pochopit Van Drunenovy tahy. Chtěl jsem se je naučit předpovídat a vylepšovat.

Van Drunen věnoval také celé odpoledne tomu, aby nás šachovnicí zaujal i jinak. Pár slovy a mnoha posunky nám vyložil zázrak násobení obilných zrn. Na první černé pole položil jedno zrn, na bílé pole vedle druhé, na další pole čtyři a šestnáct zrn. Když začal u pátého odpočítávat dvě stě padesát šest, čímž záhy zahrnul celou šachovnici,

ztratil Kwame zájem a šel se podívat, jestli mu někdo bude vyprávět příběh z kouzelné lucerny. Já však nechal Van Drunena hrát dál. Když viděl, že mě princip zajímá, nakreslil do prachu mně nic neříkající znaky 65.536 a hodil na šachovnici dvě hrsti pšeničných zrn, až jimi přetékala všechna pole. Pak je nadšeně shrnul dolů, ukazoval střídavě na zrnka, symboly na zemi a páte pole, zatímco jel prstem pomalu a mnohoslibně k šestému. Já vyskočil, vzal jsem mu pytel pšenice a obrátil ho nad šachovnicí. Van Drunen se radostí plácal do steh, potřásl mi rukou a zavolal několik seržantů, aby jim pověděl, co jsem udělal. Já jsem mezitím shrnul zrní ze šachovnice a hleděl jsem na tu spoustu políček, která se v této hře ještě měla zaplnit, a marně jsem se snažil pochopit záhadu, která se mi tu právě ukázala. Ačkoli jsem pro ni nenašel vysvětlení ani jméno, dotkl jsem se na chvíli zázraku, jenž mi dával tušit světy za hranicemi, které jsem znal. Cítil jsem totéž vzrušení, jako když nás šamani rituálně zasvěcovali. Když jsem zvedl zrak, viděl jsem, jak se vojáci mému objevu jenom smějí. Zastyděl jsem se a pochopil jsem, že stojím teprve na začátku cesty, kterou oni již urazili. Měli mezi sebou mnoho dohod jako tuhle. Teď z toho měli legraci, protože jsem nebyl v tom jejich komplotu s nimi a záleželo zcela na jejich vůli, zda mi odhalí další tajemství.

Nechal jsem jim šachovnici se zrním napospas, utíkal ven a našel jsem Kwameho u kouzelné lucerny. Ať jsem byl svého objevu sebevíc plný, nechal jsem si ho pro sebe. Tíše jsem se potmě přisunul ke svému příteli a viděl na krásných obrázcích, jak se jistému Střapatému Petrovi, ještě dítěti, v Nizozemsku ustříhují prsty a nos jenom za to, že nebyl úplně vymydlený.

Jednoho rána dal Van Drunen několika vojákům pokyn, aby nás zabavili maňásky. Napůl skrytí za plátnem, s rukama ve vzduchu, nám hráli manželský pár, který se neustále vzájemně tluče holemi po velkých dřevěných hlavách. S Kwamem jsme se smíchy váleli po zemi, když

jsem si najednou všiml, že se k nám přidal otec, bez ohlášení a bez družiny. V jeho pohledu nebylo ani stopy po radosti. Jen se na nás díval. Nakonec souhlasně kývl a odešel, jako by ho naše veselí uklidnilo.

Večer před rozloučením s Nizozemci nás s Kwamem zavolali k mému otci. Ašantský panovník nás přijal v trůnním sále, ale bez rady velmožů říše. Přítomno bylo sice několik spřátelených kmenových náčelníků, mezi nimi i Badu Bonsu, král ahantský, ale ti se po několika zdvořilých slovech vzdálili. Otec k nám promlouval převážně prostřednictvím svého mluvčího, jak byl zvyklý. Předem věc probrali. Nám bylo vše sděleno formálně, téměř monotónně.

„Kwasi, *nana* přijal důležité rozhodnutí, velmi šťastné rozhodnutí pro tebe,“ začal muž naproti mně. *Nana* znamená tatínek. To bylo obvyklé oslovení, ale v ústech mluvčího ve mně vždy vyvolávalo pocit, že se mi bere něco milovaného.

„... Důležité pro budoucnost. *Nana* má velký úkol. Slyšel mnoho dobrého o bohatství Evropy, o znalostech bílých. Ty ho pro nás shromáždíš.“

„Když oni přicházejí sem, půjdeme my tam!“ promluvil sám otec. Nepodíval se na mě, pohled měl upřený před sebe, jako by mluvil k davu.

Jeho mluvčí doplnil: „*Nana* to takto dohodl. Nizozemci ti dají jídlo a naučí tě vše, co vědí. *Nanovi* se po tobě bude stýskat, ale utěšuje ho, že chápeš, jak důležité to pro náš lid je.“

Nechápal jsem nic. Podíval jsem se na Kwameho, a když nereagoval, tak na otce.

„Pověz mu o synovi Aduseie Kry,“ řekl mluvčímu.

„*Nana* ve své velké moudrosti pochopil, že ty, Kwame Poku, ještě stále potřebuješ rozptýlení ze zármutku nad smrtí tvého otce. Proto tě nechce odloučit od tvého přítele.“

Otec ztratil trpělivost.

„Nejen proto. Kwame je syn mé sestry.“

„Nana oznamuje, že na tobě má mimořádný zájem, protože jsi synem jeho milované sestry, královny matky. Budou-li bohové chtít, budeš *nanovým* následníkem. Pro tebe mohou mít evropské znalosti tedy ještě větší význam.“

„Ale tatínku, kam pojedeme?“ zeptal jsem se.

„Za moře,“ odpověděl mluvčí.

„Daleko?“

„Daleko,“ pravil otec. Poslal Kwameho s mluvčím pryč. Jakmile jsem s ním osaměl, jeho postoj se změnil. Vstal a přitiskl mě k sobě, políbil mě, ale já neměl sil jeho objetí opětovat. Byl jsem jako mrtvý v hodině svého pohřbu, zděšen pravdou, avšak už neschopen jednat.

„Kwasi, Kwasi...“ opakoval pořád, zatímco se začal houpat ze strany na stranu, jako by mě chtěl ukolébat k spánku, „... budeme tě milovat, až se vrátíš. Jako teď. Víc. Budeš významným mužem. Významnějším než já. Kwasi...“ Po těchto slovech ho zavolali, aby přijal Holanďany.

*

Z Van Drunenova cestopisu.

Když se večer před naším odjezdem otevřela brána paláce, prchli velmoži doprovázející nás na nádvoří pryč, poněvadž nikdo z nich nesmí spatřit královny ženy, jinak bude potrestán smrtí. Ašantský panovník, obklopen stovkami svých žen, nám vyšel v ústrety, ne krokem, nýbrž tancem! Podal nám ruku, načež jsme se posadili na určená místa. Před námi stovka kastrátů. Jeho Výsost se posadila mezi své nejmilovanější manželky. Většina měla pomalovaný trup a obličej a oholenou hlavu. Ale některé si na několika málo místech nechaly vlasy růst ve tvaru pŕlměsíci, hadů, růží atd. Popořadě pro nás tančily a zpívaly vhodné písně. Když začala zase tančit Jeho Výsost, vyjádřily všechny její ženy souhlas: přispěchaly ke králi, hemžily se kolem něj a snažily se mu šátkem stírat z čela pot. Pak zapěly několik písní, které samy složily. Králova sestra přišla o něco později, oděna do vyšívané

žluté hedvábné haleny a krajkového závoje. Doprovázelo ji padesát otrokyň, které kolem nás s různými výkřuty jedna po druhé protančily. Vše působilo skvostně, velmi významně a zvláště, o to více, že se podobného přijetí ještě žádný European ani domorodec nedočkal.

Po jídle se král vydal na oboz paláce, kde ho v temnotě noci zcela překvapil spektakl, který jsme pro něj připravili a jenž nás stál mnoho peněz i příprav. V dále se jako mávnutím kouzelného proutku rozsvítilo bílé chrámové průčelí, nad nímž vlála holandská vlajka. Iluminace byla provedena nejmodernější technikou. V čelní fasádě řecké stavby byl vějíř, zřezadu osvětlovaný prostřednictvím zrcadel. Sloupy byly nasvíceny zespodu měřenými proudy světla. Pomocí různých čoček z kouzelné lucerny se projektoval odlesk vody, šlehání plamenů a táhnoucí mračna. Za fasádou stály urny s bengálskými ohni. Nad nimi viselo bořící slunce, jehož paprsky se otáčely. Na bocích chrámu byl umístěn rozsáhlý ohňostroj, který byl na závěr odpálen.

Po třikrátě nám dal král výslovně na srozuměnou, jaké potěšení zažívá. Pokaždé se znovu ptal, zda je nyní stavba skutečně jeho. Generální guvernér bez okolků souhlasil. Bobužel, několik minut poté, co představení skončilo, se zvedla náhlá, strach nabánějící vichřice, která chrám zničila a dřevěné trosky rozmetala po celém Kumasi.

Večer uzavřel strážce pokladu, jenž jménem ašantského panovníka prezentoval dary, které měli vzít důstojníci pro krále Viléma I.: zlatou hlavičku dýmky, zlatou troubel, další hedvábnou halenu se žádostí, aby ji Jeho Výsost nosila jako šerpu, šest tygřích kožešin, dva živé pantery, dva ary a jednoho jestřába.

Ašantský panovník k nim ještě osobně připojil dva dary, které měly Holanďany přesvědčit o jeho náklonnosti k nim a o plnění uzavřené dohody: svého syna a svého synovce, Kwasiho a Kwameho. Prohlásil, že princové nás mají doprovázet do Holandska. Posílá svého synovce, následníka trůnu, se svým synem, aby v sobě měli v dálné zemi oporu. Požádal nás, abychom oběma věnovali nejvyšší péči, čemuž jsme slíbili vyhovět.

Když se po nich začal ptát, aby nám je představil, nebyli oba hoši k nalezení, což panovníka velmi rozladilo, takže po potřebných omluvách slavnost ukončil.

*

My s Kwamem jsme zaběhli do lesa, co nejdále od slavnosti a od všech. Tam jsme strávili večer, aniž jsme nacházeli slov pro to nemyslitelné, co nás čekalo. Běhali jsme dokola a smáli se nahlas a moc. Překřikovali jsme se, dokud jsme neusnuli přitisknutí k sobě mezi lat'ovým chrámového průčelí.

Tam jsme se probrali, když se zdálo, že je konec světa. Případalo nám, že ohňostroj, který kolem nás Holanďané rozestavěli, zapálil budovu i přírodu. Země se třásla. Obklíčil nás fenomén, který jsme neznali. Nebylo odtamtud úniku. Nepochybovali jsme o tom, že se přiblížil náš konec, a tiskli jsme se k sobě. Noční obloha hořela světle červeně a zlatožlutě, dokud nepřišli holanďští vojáci, kteří vyhlili na provazce ohně vodu. Měli jsme několik okamžiků na to, abychom se vzpamatovali, ale tím naše utrpení neskončilo, protože sotva jsme se ukázali, tak zvuky pralesa, které se po tom rámusu právě znovu rozezněly, úplně zmlkly. Vojáci si této neobvyklosti všimli, ale nevěděli, co to znamená. My ano. Dali jsme se na úprk. Vzápětí zahřměl džunglí zvuk blížícího se cyklónu. Vzduchem létaly větve. Stromy padaly. Vichřice chrám roztrhala na cucky a my s jeho troskami v patách vběhli do paláce.

Tu noc jsme s Kwamem strávili odděleně v náručích našich neutěšitelných matek. Víc než na matčinu tvář si pamatuji na šátek, který matka nosila. Na symboly na látce, kde si tiskla k tělu mou hlavu, napnuté intenzivním dechem. Neutkvěla mi ani slova rozloučení, jen kadence trhaně zpívané písničky. Dneska si to představuji takhle: ona na zemi, s překříženýma nohama, já v jejím náručí, otupělý, když mi zpěvně předfíkává Anansiho vzorek *adinkra*, slunce s osmi paprsky:

*Jsme děti pavouka Anansibo
A širý svět je naší pavučinou*

Láska, touha či osud

Nás zanesou do nejvzdálenějších koutů

Ať už jdeme na pavučině světa kamkoli

Všude jsou nitky, kterých se chytit

A nitky, kterých se pustit

Při odjezdu jsme seděli na koni, navenek nepohnuti. Ve chvíli, kdy holanďští důstojníci dostali na rozloučenou ještě další zlato a otroky, byli jsme s Kwamem nachystáni k odchodu.

S Van Drunenem a hudebníky, kteří jako přídavek ještě jednou spustili *Pochod pro ašantského krále*, jsme jeli v čele průvodu. Když jsme míjeli palác, stál otec venku na ochozu. Mával nám.

Cestou jsme našli vícero částí chrámu. Tam, kde stezka mizí v lese, jsme minuli dva sloupy a zlomky utrženého vlysu. Reliéf byl namalován monochromně. Představoval silné bílé bojovníky. Měli na sobě elegantní krunýře a mávali prapory kolem vítězné ženy. Ta seděla na trůnu a chránil ji řvoucí lev. Na hlavě měla přilbu, a přestože držela v jedné ruce kopí a ve druhé štít, kojila svými velkými bílými nadry dvě děti.

Rodiče, rodinu a hračky, postel, oblečení, víru a rodnou zem, naše kořeny a naši budoucnost. Na děti, které musely všechno opustit, jsme s Kwamem zůstávali po cestě od holandské pevnosti Elmina nepochopitelně klidní. Uplynulé ještě nebylo dost daleko a nové bylo ještě nepředstavitelné. Myslím, že jsme během cesty na pobřeží neuronili ani slzu. Později jsme to dohnali.

At' si romantici tvrdí, co chtějí, cestování otupuje smysly. Cestovatel zůstává krok před svými city. Nové dojmy zapudí starosti o to, co opouští. Zatímco se obohacuje tím, co se odehrává venku, ochuzuje svůj vnitřní prožitek. Tento stav přetrvává, dokud někam nedorazí.

1. dubna 1837 kolem poledního jsme tedy s Kwamem poprvé uviděli moře. Seskočili jsme z koně a utíkali přes palmovou pláž. Tam jsme se zastavili, polekáni pěnící masou. Tak rozzlobenou jsme vodu na jezeře Twi nikdy neviděli. Ale když ze sebe vojáci a nosiči shodili šaty a po dlouhé, horké cestě se s výskotem vrhli do příboje, překonali jsme svůj strach a šouravě je následovali. Napili jsme se několik doušek, protože jsme měli žízeň, ale tu slanou břechku jsme museli k pobavení holandských vojáků hned zase vyplivnout zpátky do vln. Klouzali vodou jako ryby. Nalevo a napravo kolem nás kroužila velká bílá těla. Ukázalo se, že ve své nahotě jsou vesměs nazrzle a hnědě ochlupena. To jsme znali jen u zvířat.

Na pevnosti, která se v dálce mlhavě rýsovala, vlála červenobílomodrá vlajka. Kolem se vznášel slaný mořský opar a cáry černého kouře. To druhé Verveera znepokojovalo. Chtěl okamžitě do pevnosti a upustil od oficiálního řazení. Dokonce nenechal ani zahrát skladbu *Komu v žilách proudí nizozemská krev*, která měla doposud příchodu do každé vesnice, již jsme míjeli, dát obřadný nádech. V tichosti a bez zastávky jsme se blížili k fantskému *cromu* Elmina.

Dohořival. Celé dvě čtvrti byly nedávno vypáleny. Obyvatelé se dávali na útěk, jakmile se naše společnost přiblížila. Dokonce i stařenu, která ležela s popáleninami na zemi, nechali její ošetřovatelé na holičkách. Holandští vojáci ji položili na nosítka, načež jsme ulicemi jako po vymření spěchali do přístavu. Přes dva padací mosty jsme vjeli do pevnosti Svatého Jiří v Elmině. Verveer odešel ihned s velitelem do ústraní, aby se informoval o situaci, následován svými zástupci Tonneboijerem a Van Drunenem.

Mužstvo mezitím vykládalo. Rekruti byli zavřeni do sklepení pro otroky. Hledalo se místo pro pantery. My s Kwamem jsme stáli ztraceni v tom shonu. Ačkoli omítnuté zdi odrážely nepříjemně mnoho světla a horka, neodvažovali jsme se hnout z místa. Tak jsme dlouhou dobu vyčkávali, až nás někdo najde. Mořský opar nám na tvářích nechával krystaly. Když si člověk olízl horní ret, chutnal jako po pláči.

Konečně se Van Drunen vrátil a ukázal nám malý pokoj s jednou postelí, vysoko nad nádvořím mezi důstojnickými ložnicemi. Toho večera jsme dostali místo u stolu generálmajora, jenž s námi – nemůžu to říct jinak – vždy zacházel jako s princem. Praporčíkovi Tonneboijerovi uložil, aby splnil všechna naše přání, a tlumočnick Welzing, ten mulat, dostal za úkol zůstat v naší blízkosti, abychom pochopili něco ze situace v Elmině.

Po jídle nás Van Drunen upozornil na znak, jenž byl ve zdobných křivkách vsazen do balkonového zábradlí. Říkal mu *w* a pověděl nám, že je to první hláska jména holandského krále. Nechal nás ji tak dlouho opakovat, dokud jsme ji nevyslovovali stejně jako on. Poté si vzal louči a vedl nás na první průzkum chodbami pevnosti.

Starý hrad pochází z roku 1482. Postavili ho Portugalci na útesu, který obyvatelé Elminy odpradávná považovali za posvátné místo. Aby je uklidnili, zřídili v jednom výklenku svatyni pohanského božstva.

Van Drunen nám tento oltář ukázal a obětoval k němu kokos a jam, samozřejmě a neokázale, jako by to dělal denně.

Když Holanďané po sto padesáti letech pevnost na Portugalcích násilím vydobyli, udělali s pílí a vytrvalostí sobě vlastní z Elminy největší překladiště otroků na africkém západním pobřeží. Posílili opevnění a rozšířili skladovací prostory. Vybudovali nákladistě a vymysleli účinnější schéma dodávek a výdeje. Do zdí neosvětlených žalářů zatloukli železné kruhy, k nimž se zboží přivazovalo. Zde již mnoho mužů a žen, za úplatu dodávaných mým otcem a mými předky, umíralo vyčerpáním, hladu nebo na zranění. Jiní na sebe uprostřed hniječihó, nařikajících davu vztáhli ruku.

Van Drunen nám ukázal úzkou škvíru ve zdi, jíž se stěží člověk protáhl. Tato chodba byla pro otroky jedinou možností, jak opustit pevnost živí. Jeden po druhém se úzkým průchodem tlačili na molo, kde byli vybírání a třídění, počítání, cejchování a nakládání do podpalubí. Tímto způsobem byla odsud zásobována otroky mimo jiné celá kolonie Surinam.

Balustráda nad ženským oddělením skýtala několika jedincům jiné východisko. Tam se objevovali důstojníci a o svátcích i nižší hodnosti, muži, kteří byli příliš dlouho z domu, aby mohli krotit svůj chtíč. Z velké výšky shlíželi na otrokyně. Ty se neschovávaly, nýbrž se jim ukazovaly. V zoufalství se dokonce přetlačovaly, aby byly vidět. Z těchto žen si Nizozemec vybral, načež se z ochozu spustil provazový žebřík. Jen ty, které se k němu dostaly, si proklestily cestu nahoru. Jedna po druhé však byly shozeny zpátky. Ta šťastná, na niž padla volba, byla nakonec vytažena nahoru. Strávila noc v důstojnickově posteli a ten ji, jakmile byl hotov, nechal v záplavě slz opět spustit dolů.

Přesto na tom byla taková žena lépe než ostatní. Dostala novou naději a ustrašeně čekala na první známky těhotenství. Pokud se dostavily, byl její transport odložen, dokud se dítě nenarodilo. Když měla to štěstí, že v sobě nosila napůl bílý plod, pak byla propuštěna

na svobodu. Ve vesnici dostala boudu a cíp země. Tam pak žila, mezi Fanty, se svým bastardem, jenž byl její hanbou i spásou zároveň. Dítě bylo pokřtěno a dostalo jméno po otci. V Elmině nebylo nic neobvyklého potkat Afričana, který se jmenoval Bartels, Vanderpuye, Hensen, Borman či Vroom.

Van Drunen nás odvedl do postele. Svlékli jsme si šaty. To bylo poslední, co jsme měli. Pečlivě pověsil šátky přes židli. Když odešel, snažili jsme se uvelebit, jak jsme byli zvyklí z Kumasi, ale dlouho jsme zůstali vzhůru, trápení příbojem tříštícím se o bašty a vzpomínkou na naše protáhlé stíny na klenbách žaláře. Zdálo se nám, že z toho bludiště slyšíme ozvěny, kroky na schodech, které vedly odnikud nikam.

Téže noci, 1. dubna, napsal generálmajor Jan Verveer ve své pracovních ministrovi kolonií tento dopis:

Nemohu si odepřít to potěšení, abych Vaši Excelenci neujistil, že mé přijetí v Kumasi předčilo ta nejmělejší očekávání a že zejména celkové chování svrchovaného vládce Ašantské říše si zaslouží mé hluboké uznání. Nizozemská vlajka se stala vlajkou Ašantů a z královského paláce ji už nikdo nesundá. Panovníkovi je potěšením, že se může nazývat poddaným našeho ctěného vladaře. A ta bezpodmínečnost, s níž svěřil svého syna i synovce do výchovy nizozemské státní správě Jeho Výsosti, hovoří – jak se domnívám – sama za sebe. Smlouvu, kterou jsem uzavřel a kterou Jeho Výsost ašantský panovník křížkem podepsal, tímto Vaši Excelenci zasílám, ale aby bylo jasno a abych vzal našim budoucím kritikům okamžitě v ústí, podtrhuji v tomto přípisu ještě jednou, v čem přesně se rekrutování této tisícovky mužů liší od našeho bývalého obchodu s otroky:

Tito rekruti dostanou v Kumasi zálohu žoldu, jíž se mohou vykoupit od svých bývalých pánů. Jako svobodní muži odcházejí do Elminy. Po příchodu do depa, jim je částka vyplacené zálohy připsána na vrub minus dvacet guldenů, které jsou jim povoleny jako závdavek. Zbytek, který nám dluží, bude stržen ze žoldu ve Východní Indii. Naše peníze nezrají a něco takového je jistě nebude tížit.

Ašanstská mužstva jsou v důsledku mých příkazů najímána nejméně na 15 služebních let a zdaleka většina z nich na dobu neurčitou, o níž se domnívají, že je to na celý jejich život. Z důvodů, které Vaši Excelenci nejspíš nebude záležko ubodnout, jsem nepovažoval za vhodné uvádět toto v rejstřících.

Mužstva přijatá pod mým dohledem v Kumasi splňují ve všech ohledech Vaše pokyny. Více než polovina se hodí pro naši divizi granátníků, většinou severní negři zvaní Donko, pěkně stavění, přirozeně poslušní, vášnivě upnutí na své velitele a zcela – v plném významu toho slova – zcela spokojeni se svým určením. Navíc není v jejich angažmá nic nepoctivého, neboť není možné, dokonce i kdyby to někteří chtěli, vrátit tyto lidi, z nichž někteří pocházejí z takové dálky, jako jsou břehy Nigeru, ještě někdy do jejich rodné země; přitom si to ani nemohou přát, jelikož jsou plně přesvědčeni o tom, že kdyby se vrátili mezi své, tak by tam opět žili pod jhem odporného otroctví.

Mazanost Verveerovy „zálohy“ vyjde pořádně najevo teprve při čtení smlouvy, pod níž otec načmáral rozmazaný křížek. Stejně jako ve svém dopisu v ní Verveer podtrhl své mistrovské tahy, jako v článku 4, který stanoví, „že než bude otrok nebo nevolník definitivně přijat do nizozemské služby, bude mu nizozemskou správou umožněno, aby si od svého pána či majitele koupil a získal svobodu, aby tak před svým angažmá mohl a musel být považován za osobu plně vlastnící svobodu, a tedy oprávněnou rozhodovat o sobě po libosti ve všem jako svobodně narozená osoba“.

Ještě jednou, aby to bylo jasné, neboť příkládám veliký význam tomu, aby bylo možné prohlédnout charakter transakce, již jsme s Kwamem sloužili jako zástava: vzhledem k tomu, že se rekruti zálohou vykoupili na svobodu, nebyli podle litery zákona otroky. (Ostatně otrokářství bylo vídeňským kongresem roku 1815 značně omezeno a verbování nevolníků bylo od té doby zakázané.) Aby mohli získat zálohu, museli tito nešťatníci podepsat smlouvu. Ta je připoutala k nizozemské armádě, jež je ihned poté převezla do Elminy. Jejich první a jediný čin coby svobodných lidí spočíval v tom, že se vzdali své svobody.

Po příjezdu do Elminy jim pak byla „záloha“ zúčtována jako dluh, načež byli po neurčité době svého života nuceni tento dluh splácet ze svého skromného východoindického žoldu, který jim byl vládou navíc drasticky krácen jako náhrada vysoké investice a námahy, jež byla vynaložena na jejich „osvobození“.

Tak mnozí strávili život v otroctví, které se od toho starého lišilo jen tím, že bylo bezejmenné, a tudíž nesporné. Nebylo tedy divu, že velitel Elminy se po příchodu nových „nizozemských vojáků“ z Kumasi někdy v deníku přepsal. Když se při tom přistihl, rychle *otroky* přeškrtl a opravil na *rekruty*.

Když jsme se probudili, chybělo nám s Kwamem naše staré oblečení, které Van Drunen večer předtím našel přes židli. Místo něj tam visely malé kalhoty, košile a dva šosaté kabátky, přešité furýrem ze starých uniforem. Ještě nikdy jsme na sobě neměli kalhoty, natož přiložené dlouhé podvlékačky. Mohli jsme se smíchy potřhat, když jsme všelijak zkoušeli protáhnout hlavu nohavicemi a rukávy. Takže jsme na sobě neměli ještě ani nitku, když se Van Drunen přišel podívat, proč děláme takový kravál. Zmizení našich šátků bral velmi vážně. Ty však byly již před rozbřeskem spáleny s kuchyňským odpadem, aby nám z domova nezbylo vůbec nic.

Byla neděle 2. dubna. S nepříjemným pocitem z nového oblečení, které bylo příliš teplé a drhlo nám o stehna, nás odvedli do budovy z červených cihel uprostřed nádvoří. Posadili nás spolu s tlumočnickem dopředu na dřevěné lavice. Za námi usedli důstojníci a mužstvo. Omítnuté zdi nezdobilo nic jiného než čísla zpěvů. Aby upoutal naši pozornost, dělal Van Drunen, jako že hrajeme nějakou hru, a sepnul nám ruce. Tak jsme přestáli naši první bohoslužbu, kterou nám tlumočnick překládal. Tuto neděli byl vybrán Žalm 2 na počest naší přítomnosti na svaté půdě:

*Proč vzhouřily se národy
a lidé vymýšlejí marnosti?
Králové světa povstali,
vládcové strojí spiknutí
proti Hospodinu a jeho pomazanému.*

Nepřipadalo nám to ani zpola tak veselé jako naše vlastní písničky.

Toho odpoledne ve dvě hodiny zastínily slunce nad pevností oblaka kouře z vesnice. Elmina byla opět v plamenech, a když byl kolem šesté požár uhašen, bylo napočítáno šedesát zničených domů.

Tomu předcházelo toto. Velitel nizozemské pevnosti dal před nějakou dobou zatknout *cabocera*, který obětoval jednu otrokyni v upomínku na svou zemřelou sestru. Muž byl odsouzen k doživotním nuceným pracím, načež jeho šamani pohrozili, že usmrtí všechny otroky, pokud nebude náčelník propuštěn. Velitel nato násilím osvobodil otroky a šamany nechal nocovat za železnými dveřmi. Jenže nepokoj kvasil dál.

Ten večer probíral velitel celou věc u stolu s Verveerem. Ten navrhl udělat z nouze ctnost. Chtěl dokončit práci, kterou požáry načaly, a strhnout zbytek chaotických uliček, aby pak mohl vystavět široké silnice. Koneckonců Napoleon na svých taženích nejednal jinak. Verveer byl ve svém živlu. Myslel si, že zabije dvě mouchy jednou ranou tím, že vybuduje bulváry, které se budou jeho armádě snadno zametat, zatímco vesnické obyvatelstvo mu bude vděčné za obnovu města.

Následujícího dne, v pondělí 3. dubna, nás postavili v audienním sále vedle generálmajora, když přijímal delegaci ze vsi. To nás s Kwamem, najednou na bělošské straně, uvedlo do nepříjemného postavení. Náčelníci byli požádáni, aby spolupracovali na zlepšení svého bydliště. Odmítli. Elmiňané na mě, stejně jako na Kwameho, vrhli několik výmluvných pohledů.

V úterý 4. dubna jsme se s guvernérem Elminy a generálmajorem Verveerem šli projít po *cromu*, zatímco ostatní pod vedením Van Drunena a Tonneboeijera hledali vhodné místo k uspořádané výstavbě domů a ulic. Obyvatelstvo se k nám chovalo nepřátelsky.

Ve středu 5. dubna, již kolem šesté hodiny ranní, jsme se s doprovodem vrátili na totéž náměstí. S Kwamem jsme pomáhali vytyčit ulice pomocí bambusových holí, což bylo příjemné rozptýlení. Jakmile se však zveřejnila místa, kde se nesmí výstavba obnovit, začal lid popouzený ženami vzpurně vykřikovat. Sdělení, že místo svých starých domů budou mít ve vesnici krásné bulváry a třídy, je neupokojovalo, takže jsme se museli spěšně vrátit na stanoviště. Pro nás to byla napínavá hra, dokud Kwameho ošklivě nezasáhli kamenem. Poté nám guvernér zakázal, abychom ten den ještě vycházeli.

V deset hodin večer jsme z dálky slyšeli jekot. Rychle se přibližoval. Zvedly se mosty. Z věže jsme viděli dav Elmiňanů, jak utíká k pevnosti. Vrhali kamení a hořící větve. S hlasitým křikem nám lidé naházeli značky, které jsme ráno tak pečlivě rozmístili, před bránu na hromadu.

Ve dvanáct hodin vypochovalo čtyřicet mužů se dvěma polními děly ven, aby si vyžádali vydání krále a vlády. Generál Verveer s důstojníky byl v pohotovosti u dvou kanonů pro případ, že by vypukly boje. Pohyb vojska jsme sledovali z cimbuří. Jednou jsme byli užiteční, když se k útvaru, v němž jel i Van Drunen, z boku plížila skupinka elminských ozbrojenců s oštěpy. Křičeli jsme, mávali a skákali tak vehementně, že se Van Drunenovi úkladní nepřátelé dali na útěk.

Ve tři hodiny se Nizozemci vrátili do pevnosti, aniž padl jediný výstřel. Jako zajatce s sebou přivezli osm regentů a krále. Pak nastal ve vesnici klid, obyvatelé vrátili značky sami zpět na místo. Zajatci však zůstali ve vazbě.

Elminský král nebyl prvním černým panovníkem, kterého jsme viděli v zajetí, naopak, avšak byl první, koho před námi uvrhli do žaláře bílí.

Pro nás to bylo něco nepředstavitelného. Nové znamení, že se náš svět mění. Toho večera jsme sesbírali nějaké ovoce a vydali se s ním do věžeňského komplexu, abychom z úcty fantskému králi něco darovali. Van Drunen, dojat naším gestem, nás spolu s tlumočnickem doprovázel.

Kolem žalářů čpěl nesnesitelný puch, který šířili panteři zavření v cele smrti. Brousili si drápy o zárubeň ozdobenou lebkou a dvěma hnáty. Vedle nich jsme přes mříže spatřili krále. Seděl na dřevěném trámu, přikovaný ke zdi. Van Drunen otevřel dveře a povzbudivě nás popostrčil dovnitř. Já jsem nesl mísu s ovocem. Panovník na mě zpřítma pohlédl. Pozdravil jsem ho s potřebnou úctou a snažil jsem se svým pohledem vyjádřit něco z rozhořčení, které jsem cítil nad zacházením s ním. V tu chvíli mi Kwame vzal mísu a přistoupil k muži. Král pomalu vstal a nechal ho, ať přijde blíž. Když byl kousek od něj, sebral muž všechny síly a kopl do mísy tak mocně, že se ovoce rozmačkalo o klenbu na kaši. Kwame couvl a já jakbysmet, když po nás zajatec skočil, až kam mu řetěz dovoloval. Na okamžik jsme mu stanuli tváří v tvář. Pak mi plivl do obličeje a spustil ohromnou tirádu ve fantštině, ačkoli viděl, že mám slzy na krajíčku. Van Drunen se nás pokoušel dostat pryč, ale my stáli jak přibití.

„Co říká?“ křičel jsem na tlumočnicka, mezitím už úplně bez sebe. „Chci vědět, co říká!“ V tu chvíli přistál také Kwamemu na oku plivanec, načež nás Van Drunen popadl každého pod paží a odvedl do bezpečí.

„Co?“ naléhal jsem. „Co říká?“

„Černý král,“ odpověděl tlumočnick se sklopenýma očima, „nejí z bílých rukou.“ Nadávky zatím pokračovaly. Kwame napráhl zděšené ruce k rozzuřenému muži.

Během třech týdnů, které nám ještě v Elmině zbývaly, jsme již pevnost neopustili. Na naši žádost jsme dostávali jídlo do pokoje. Van Drunen dělal, co mohl, aby nás rozveselil. Několik hodin denně nás vyučoval nizozemský jazyk a pokaždé vyprávěl o nových typických

rysech svého lidu. Pokoj jsme opouštěli vlastně jen proto, abychom si společně vyšli na molo, které ční z pevnosti do moře, nebo když nám to bylo uloženo za povinnost, jako na bohoslužby a jednou na veřejné potrestání holandského vojáka.

Ten chlapec se čtyři dny nedostavil na nástup. Nakonec ho našli v sousední vesnici u jeho domorodé milé. Během veřejného přelíčení byl připoután ke kostelní zdi. Obnažili jej a dali mu dvacet ran holí, jež ho vážně poranily. Jeho vůli však zjevně nezlomili. Na Kwameho to udělalo hluboký dojem. To, že se bílí navzájem takhle tlučou, ho připravilo o poslední zbytky důvěry. „Takže před nimi není nikdo v bezpečí,“ konstatoval.

Toho odpoledne jsme leželi na molu a naslouchali moři, když se Kwame najednou napřímil. Sledoval jsem jeho pohled. Na nejvyšším ochoze pevnosti, mezi střílnami, bylo vidět mladého vojáka, kterého ráno zbili. Rány nezakryté. Obličej opuchlý plácem. Klopýtal k věži, která se tyčí z moře. Tam rukama obemknul jedno cimbuří a vysoukal se ještě výš. Nahoře zůstal sedět s hlavou na hrudi a lapal po dechu. Už nevím, jak dlouho jsme tam na něj hleděli. Každopádně jsme nepromluvíli ani slovo. Ani když ten chlapec sebral síly, aby vstal, stoupl si na kraj a skočil.

O čtyřicet metrů níž dopadl na ostrá skaliska, těsně vedle mola. Už už jsem se chystal seběhnout dolů, když jsem si všiml, že Kwame zírá dál nahoru na místo, odkud skočil, jako by tam viděl cosi podivuhodného. Pusu měl dokořán a poprvé od našeho odjezdu z Kumasi se mu do očí vrátil život. Pak se na mě podíval a začal se smát, viděl, že mi dělá dobře, jak pookřál, a tak se nadechl a vyslovil první, co mu z Van Drunenových hodin nizozemštiny uvízlo v paměti: „Ano, zajisté rád, madam!“

Rozjařeně jsme seběhli z mola, abychom si prohlédli polámané tělo. Toto bylo naše seznámení s láskou. Mladý voják tři dny nato zemřel.

26. dubna, několik hodin před odjezdem, měl Kwame dojem, že před branou zahlédl svou matku. Nikdy nepochyboval o tom, že si ho přijde vyzvednout. Když se šel podívat, ukázalo se, že je to Fantka, co přišla prodávat šneky. Skoro jsem nedokázal svého přítele utěšit. S Verveerem, Van Drunenem a důstojníky jsme nastoupili na palubu Guvernéra McLeana pod velením kapitána Freebodyho. V pět hodin zvedla loď kotvy a napjala plachty. Afriku jsem už neměl nikdy spatřit.

JÁVA 1900

Buitenzorg, 12. března

Ahim je celé dny naprosto nemožný, zrovna teď, když musím přinutit myšlenky, aby vydolovaly vše z mého dětství. Vzal si do hlavy, že se svým spisováním příliš unavuji. Říká, že nevypadám dobře, což svědčí o odvaze od někoho s takovou tlamou, jako má on. Pokud už mám strhané rysy, pak mi je nadělil on. On mi celý den – a od té doby, co jsem se rozhodl pracovat dál, i v noci – leze do pokoje s přihlouplými výmluvami.

„Mohu principi donést toto, mohu principi donést tamto?“

Když řeknu ne, naléhá na mě dál. Když řeknu ano, odpoví, že jsem si o to měl říct dřív. Posílám ho pryč. Vyhrožuju mu trestem, jestli se ještě jednou opováží ukázat mi svůj ciferník, jenže půl hodiny nato, hledíme, už ho tu máme zas.

„Není vám moc horko? Není tu moc chladno? Napijte se ještě trochu sodovky!“

Někdy uprostřed noci hodinu připravuje laskominy a lisuje ovoce, které pak používá jako záminku k tomu, aby mě rušil. Já si ksakru myslím, že žárlí na pozornost, již věnuji papíru.

17. března

Dnes ráno před východem slunce jsem dokončil popis svého původu. Zřejmě jsem nad svými slovy usnul, ale když jsem procitl, ležel jsem na pohovce v záplavě polštářů. Ahim mě tam bez ptaní odnesl,

odstrojil mě a přikryl mě sarongem, o němž ví, že jeho modř na mě má uklidňující účinek. Díky všemu tomu shonu jsem spal bez přestání až do večere, kterou mi přinesl. Jedl jsem jako mladík. Potom, a to se zřídka kdy stává, jsem zatoužil po společnosti. Mezitím se však setmělo a náhle silící vítr ohlašoval déšť. Nechal jsem si přinést láhev châteauneuf ze zásilky, kterou si schovávám v prádelníku na zvláštní příležitost. První sklenicí jsem si přít'ukl sám se sebou. Téměř měsíc jsem neviděl obličej, co by stál za zmínku, jen ten Ahimův. Celou tu dobu jsem pracoval na africké části svých memoárů. Jak se zdá, je rychlejší život žít než na něj vzpomínat.

Je pozoruhodné, jak by člověk něco, o čem se dlouho mlčelo, něco, co už považoval za zapomenuté, nejraději vykřičel do celého světa, jakmile to vyloví z paměti. Teď, když byla práce hotová, jsem nenacházel klid, ale upadl jsem do bujaré nálady. Po páté sklenici jsem zavolal Ahima, nechal jsem ho, ať mi dolije, a zbytek láhve jsem nalil jemu. Nevěděl, co si počít. Pozvedl jsem sklenku a uložil jsem mu, aby ji vypil. Tvářil se přitom, jako bych mu poručil kousnout do citronu. Zdá se, že alkohol nesnáší, tak jsem ho po půldruhém doušku poslal pro přenosnou svítilnu. Přinesl ji, ale jakmile mu došlo, že chci jít ven, dělal všechno proto, aby mi v tom zabránil. Dokonce mě chytil za paži, jako by se něčeho bál. Když jsem se mu vytrhl, odletěl mi z košile knoflík. S úlekem jsem si vzpomněl na článek z poslední ročenky *Aurora*, v níž se konstatovalo, „*že alkohol je nejnebezpečnější u Východních Indů žlučovitěho záložení, jimž sebemenší doušek může v duši vyvolat smrtelnou zást': amok!*“

To je docela dobře možné. Málokdy potkáte někoho žlučovitějšího, než je Ahim.

Vzal jsem tedy nohy na ramena a v dešti se vydal za Wayeng. Měla právě na návštěvě Lasmi. Quamina Aquasina s Aquasim juniorem leželi pod sítí proti moskytům a spali. Aby se nepotili, objímali rukama

i nohama dlouhý úzký *guling*, položený mezi nimi, a najednou mě, starého blázna, dojala ta jejich naprostá nepředpojatost, s jakou ta mrňata objímala ten veliký polštář a sebe navzájem. Na svou rodinu jsem byl pyšný, a ne málo, a těšilo mě, že vidím, jak jsou obě ženy upřímně rády, že mě vidí. Wayeng pro mě očistila nějaké ovoce a vzbudila děti, aby mě pozdravily. Oddal jsem se té náklonnosti a vyčítal jsem si, že jsem tolik týdnů stavěl své dumání nad vše ostatní. Začal jsem dětem vyprávět, co mě zaměstnávalo, ale už po pár minutách jsem viděl, jak se jim klíží oči. Ba ne, viděl jsem, jak se je snaží udržet otevřené, což je ještě horší, načež jsem své miláčky k sobě pevně přitiskl, pomazlil je a řekl, ať jdou zase rychle spinkat. Celý příběh je teď ostatně na papíře. Pokud někdy projeví zájem, mohou si svůj původ dohledat. Cítil jsem se slabý na to, abych byl Wayeng mužem, a usnul jsem v jejím objetí.

18. března

Dnes dopoledne mě opět navštívila Adeline Renselaarová, tentokrát bez toho svého doprovodu. Myslela si, že budu napodruhé trochu ochotnější. Stále ještě doufá, že budu spolupracovat na oslavě svého jubilea. Za tímto účelem dnes vrhla do boje svůj ženský půvab. To si měla přivstat. O dvacet let. Adelinin šarm se musí vidět, aby se mu uvěřilo, pochází z dóziček. Oproti ostatním je dvakrát tak velká a nosí špičatý honzík, který jí brání se ve společnosti posadit. Celou návštěvu, jako byla ta dnešní, tráví hledáním póz. Zaujme jednu, spočine v ní, dokud se jí neroztřesou svaly, pak se projde rádooby nonšalantně po pokoji mávajíc metrovými pažemi, aby našla světlo, v němž bude vypadat nejlépe, a ejhle: živý obraz! Je s podivem, že ještě nic neshodila.

Adeline je také primadonou buitenzorského ochotnického divadelního spolku a trvala na tom, že mi zarecituje svou poslední roli. Desdemonu! Chvilí jsem měl strach, že mě požádá, abych vystříhl

vetchého Othella, ale jí šlo jen o to, aby hrála sólo. Zaskučel jsem a předstíral jsem, že se mi dělá zle, mám náhlý záchvat tance svatého Víta, horečky zlomených kostí a beriberi, ona si však ničeho divného nevšimla. Její publikum patrně nereaguje jinak. Když jí Maur konečně zakroutil krkem, což z něj pro mě učinilo nejsympatičtější postavu divadelní literatury, přistoupila k věci.

„Můj drahý princí, nebo co to povídám? Není načase být trochu familiárnější? Co vy na to?“

„Raději ne.“

„Pane Boachi, Aquasi, milý starý muži, ráda bych, abyste mě pomalu začal považovat za svou příbuznou. Ta vaše nevrlost je jen maska. Sejměte ji.“

„Paní, vzhledem k tomu, že si zjevně myslíte, že každý chodí v divadelním kostýmu, vezměte na vědomí jedno: můj život není jednou z vašich črt. Vy v něm nehrajete žádnou roli. Ta kebule, kterou vidíte, se nakrabilta lety. Jestli se vám nelíbí, navrhuji, abyste šla do varieté!“

„Výtečně! To vaše divadýlko, to prohlédne i děcko!“ Hluše mi zatlaskala juchtovými rukavičkami. Vzdal jsem to a nechal ji mluvit.

„Vaše oslava. Hovořili jsme se správcem Společnosti a majitelem Tjiwaringi, kde mají krásný, vysoký sál, který se za malou úplatu otevírá audiencím. Je tam rozkošné pódium. Čemu dáváte přednost?“

„Ideální mi připadá nemít žádné pódium po ruce.“

„Vy to stále nemyslíte vážně. To nevádí, není také na oslavenci, aby se unavoval přípravou vlastních oslav. Proto jsem tady. Nemáte tušení, jak mě ty přípravy těší. Všecko klape. Všichni jsou nadšení. Vypadá to, že jste se stal jedním z našich nejoblíbenějších obyvatel. Copak je to za pohled, mon prince? Vy jste cynik. Vy mi nevěříte. Povídám vám, půl města už vám plete vavřínové věnce, jak se říká. Ten pohled! Tak já vám to tedy prozradím... Existuje možnost – poslouchejte mě dobře: možnost, nic víc! – že se tím bude zabývat guvernér. Veliký slavnostní stan před oborou, přesně jako na silves-

tra!“ Dala si ruku před ústa a zahleděla se do kouta pokoje, jako by tam celý ten cirkus už stál.

„Paní Renselaarová,“ zasáhl jsem, „nepochybuji o vašich nejlepších úmyslech, ale celá ta euforie kolem mé osoby, jak ji popisujete – i kdyby byla upřímná – mě může jen ještě víc zarmoutit. Máte pravdu, jsem nevrlý stařec. To ze mě udělalo padesát let na Jávě. A vy to chcete slavit? Jak to chcete slavit, ptám se vás: tím, že nadchnete ty samé lidi, kteří si mě půl století nevěšimali?“

„To není pravda.“

„Možná to nejsou ti samí, ale podezře se jim podobají. Pokud si získávám jejich sympatie jen tím, že jsem jednou nohou v hrobě, pak mě to pouze naplňuje hořkostí. Kde byli, když jsem začínal? Když jsem měl potíže s dělníky? Když jsem sháněl půjčku? Proč zůstávaly pro snědého mladíka dveře jejich plesů zavřené a proč si chtějí přijít zatančit, když jsem starý a ztrouchnivělý?“

„Pokud myslíte, jestli naznačujete... Já vždycky říkám, princ, náš princ, je pravý Holanďan, ještě holandštější, říkávám. Ale což, vy byste mohl být princem Oranžským, kdybyste ne... ne...“

Tady ztratila nit. Já se rozhodl mlčet a tu chvíli co nejdále natahovat.

„... myslím tím toto. My vás považujeme za jednoho z nás. Slyšíte? A to je něco, za co jsem ochotna se bit. Nosíme vás v našich srdcích.“

„Hurá,“ pronesl jsem falešně, „tak to můj život přece jen za něco stál.“

„Ten tón, ten úděsný tón! Vy mnou snad opovrhujete. Mnou! Přitom právě já, právě já... Od prvního okamžiku, co jsem se doslechla o vašem strádání...“

„Strádání?“

„O tom vašem životě!“

„O jakém strádání?“

„Já vám to klidně řeknu... plakala jsem! Umanula jsem si, že se s vámi seznámím a že svým přátelstvím možná něco napravím.“

„Napravíte?“

„Ale ne, vy si tu budete raději s protáhlým obličejem trucovat. Vy mě raději vyloučíte ze hry. Mě! Mě, která přišla, abych vás poznala, doopravdy poznala.“

„Co vy máte proboha živého co napravovat,“ zvolal jsem, „kromě toho, že tu s vámi marním čas vaší ohavnou hrou!“ Musel jsem zvýšit hlas, abych ji překřičel.

„Cítím se zodpovědná,“ pronesla obrádně a položila si ruku na hrud', „za váš osud!“

Napodobil jsem její velké gesto a přitom jsem posměšně pokrčil rameny. Konečně šla s pravdou ven.

„A notabene mě... přitom já se na náš rozhovor tak těšila. Od chvíle, kdy mi muž pověděl... Jenže jsem se zmylila. Neměla jsem sem chodit. Neměla jsem si vaši věc, vaši... vaši záležitost tak brát k srdci. Jenže já už jsem taková, to jsem celá já, soucítím s každým, kdo trpí bezprávím. A teď... teď... to zneužijete proti mně. Jste zlomyslný. Jste zrůda, ďábelská, Mefistofeles osobně!“ Tak se rozparádila, až se z toho rozbředla. Tentokrát ne jako obecní Desdemona dlouhými vzlyky a se vzdmutou hrudí, ale sama za sebe, neslyšně. A navzdory mému pevnému předsevzetí mně té ženštiny bylo líto. Poručil jsem Ahimovi, ať jí připraví limonádu, a přiměl jsem ji, aby si i s honzíkem a se vším všudy sedla do houpacího křesla na verandě. Já si prisunul druhé křeslo a posadil se vedle ní. Nic jsme neříkali, ale já jsem ji jednou rukou houpal. Ten pohyb ji uklidňoval, jak jsem doufal. Po několika minutách mě chytila za druhou ruku, stále mlčela a tak jsme zůstali drahnou dobu sedět s pohledem upřeným do zahrady.

„Samozřejmě jsem slyšela, co se povídá,“ začala po nějaké době potichu.

„Samozřejmě,“ přitakal jsem. Na ohňovém stromě přistála malpa. Dívali jsme se, jak si hledá potravu v prasklinách kůry.

„Roztodivné,“ pokračovala šeptem, „divoké příběhy, kterým nevěřím, ale většinou plně respektu.“

Jakmile se opička na stromě nasýtila, vyskočila a zmizela v hustých křovinách. Adeline si vytáhla kapesníček a opatrně se vysmrkala.

„My s mužem nemáme děti. Bůh tomu nechtěl. Jsem doma sama, celé dny, teď s Richardovým novým místem většinou dokonce celý týden. Sama. Vy víte, co to znamená.“ Trochu se napila a pokračovala. „Richard pracuje v Batávii. Před půlrokem ho povýšili. Od té doby odjíždí v pondělí ráno a vrací se až v pátek večer. Vy máte děti. To je štěstí.“

Chtěla vstát, ale nemohla se přimět, aby mou ruku pustila. „Já jsem si na samotu zvykla. Věřte tomu, nebo ne. A i když vím, že se to nezdá, stejně se mezi lidí vydávám jen s největší námahou. Pokaždé musím překonávat své city. Náš divadelní spolek je mým jediným rozptýlením. Když hraji, zapomínám na sebe. A když jdu mezi lidí, obrním se. Načepýřím peří jako tetřev. Do společnosti se vydávám jako válečník na nepřátelské území. Vidím dámy a pány, jak září štěstím, a vím, že já k nim nepatřím! Ale nedávám to znát. Překonávám sama sebe. Povznáším se nad svou bídu. Hraji svou roli a předvádím se přitom jako bláznivá stařena. To je balon, který jste propíchl ostřím vaší zloby. Jenže já nemám na vybranou, víte, ne když se vydávám mezi ostatní. V našem holandském společenství je to kdo z koho.“ Zase se rozvzlykala. Tentokrát jsem se nenechal obměkčit.

„Proč mi to povídáte?“ Zněl jsem obzvlášť chladně, neboť jsem se obával, že mě počastuje monologem ze *Dvou mudrců*.

„Bůh mi odepřel mateřství, ale dal mi něco jiného. Zvláštní, šikovnou vlastnost. Člověk by v ní mohl vidět něco mimořádného, ačkoli mě především děsí. Odmítám věřit v guna guna, kterou tu člověku všude vnucují. Ne, říkejme tomu šestý smysl.“

„Šestý smysl,“ odvětil jsem, abych jí udělal radost, „co je to?“

„Je to láska!“

„Odkdy je láska smysl?“

„Je to láska, která se ve mně nahromadila jako, jako... jako vlasy ve výlevce. Nemůže nikudy ven. Zním jako šílenec, naprosto nepřičetně, já vím, ale přesto: já to tak vnímám! Díky svému neštěstí jsem mimořádně citlivá. Uhodnu stav mysli dokonce i u neznámých lidí, které vidím zdálky přicházet. Jakmile se přiblíží, přečtu je tak jako jiní *Ilustrovanou revue*. Jako otevřenou knihu. Vycítím frontální poruchy s přesností, kterou by mi záviděl i Meteorologický ústav v Batávii.“

Říkal jsem si, jestli jí Ahim do limonády nepřidal cukrový rum. Aby toho nebylo dost, odmlčela se a zadívala se na mě, jako by právě odhalila státní tajemství a nyní chtěla dostat vyznamenání.

„Ovšem pokud je pro vás lidská duše průhledná, proč vás stojí tolik námahy, uhájit si v holandském společenství své místo?“ zeptal jsem se.

„Právě proto! Vidím ty dámy a pány, jak říkají jedno a přitom si myslí druhé. O sobě navzájem. O mně. Nic mi neunikne. Slyším rozhovory a zároveň pochyťm i postranní úmysly, volání o pomoc každé psýché a všechny vzájemné signály pronikající skrze ně. Na prostém odpoledním čaji zaregistruji víc ruchu a povyku než jiní na pasar malam. Je to požehnání i prokletí, víc vám o tom nepovím.“ Vstala. Když si celý příběh znovu vyslechla z vlastních úst, udělalo jí to tak dobře, že se vzpamatovala.

„Říkám to pouze vám,“ dodala, „jenom vám, jedinému a prvnímu, protože...“

„Proč?“

„... protože jsem vás poznala.“

„Poznala?“

„Poznala!“

Zvedla ruku a ukazovák zapíchla do vzduchu. Připadalo mi lepší dít se nevyptávat, protože než se člověk naděje, sedí s někým takovým na spiritistické seanci u rozklepaného stolu.

„Nahromadila se ve vás láska. My si ji sami sobě už nedovolujeme a myslíme si, že se tak dokážeme ochránit před životem.“

Aby to dál nerozváděla, vzal jsem ji za paži, lehce se o ni opíral a vydal se s ní na okruh po trávníku. Tu a tam se zastavila, aby si utrhla květinu, kterou si pak vpletla do vlasů.

„Celý ten nápad s oslavou je můj. Myslela jsem si, že potřebujete trochu rozptýlení. Mýlila jsem se. Jestli tu oslavu nechcete, zrušíme ji.“

Už už jsem řekl „milerád“, ale něco v jejím tónu mi říkalo, že jí tu radost nemohu upřít. S odporem jsem zamumlal svůj souhlas.

„Co to povídáte?“

Zabručel jsem totéž.

„No tak,“ naléhala, „co to znamená? Hlasitěji. Jsem citlivá, avšak ne jasnozřivá!“

„Říkám, madam, že když si chcete dát tu námahu a organizovat oslavu pro jednoho starého muže, tak to nejmenší, co pro vás může udělat, je, že zůstane naživu, dokud nebude po oslavě. Ale varuji vás. Nebudu dělat žádné opičky. Přijdu s maskou, kterou mám nasazenou.“

Sklonila se ke mně a políbila mě na tvář. Zastavila se, vpletla si poslední květ do vlasů na hlavě, která mezitím vypadala jako něco, čeho se domorodci obávají za noci, kdy je měsíc v novu.

„Ale nezorganizuji nic bez vašeho souhlasu. Každý detail s vámi budu probírat.“

„Vždyť to není třeba.“

„Ale je. A já po vás nechci nic víc než to, abyste mi o sobě sem tam něco pověděl.“

„To ne,“ prohlásil jsem a myslel jsem to vážně.

„I vy jeden mrzoute!“ Laškovně mi pohrozila. Udělala několik kroků k zahradnímu plotu, ale otočila se.

„Na shledanou, můj princí, drahý Aquasi Boachi, a nezazlívejte prostě ženě její city. Božítku, já zase vyváděla jako pomínutá!“

Vykasala si trochu sukně a utíkala pryč, jako bych jí byl v patách.

19. března

Když jsem dnes ráno otevřel okenice, dřepěl malý Aquasi pod stromem na mém pozemku. Pokynul jsem mu. Viděl mě, ale netroufal si přijít. Rozzlobil jsem se. Bylo deset dopoledne. Jen s velkou námahou jsem ho dostal na protestantskou školu. Chci, aby dostal vzdělání, které má dobrou pověst. Je tam jediné dítě z kampongu. A nejinteligentnější ze všech.

Zavolal jsem ho jménem. Snažil jsem se ho zahnat na vyučování, ale on se ani nehnul. Podle Ahima tam chlapec takhle seděl již několik hodin. Oblékl jsem se a dal jsem na terasu naservírovat snídani pro dva. Ale syn nepřišel blíž. Nakonec jsem vzal talířek a donesl mu ho. Plakal. Zeptal jsem se ho, proč není ve škole. Ještě stále nic neříkal, ale způsob, jakým se vyhýbal mému pohledu, mi dal odpověď. Vzduška se ve mně vlna hněvu a smutku, až jsem se musel kousnout do rtů.

„Ublížují ti?“ zeptal jsem se a okamžitě mě to zamrzelo. Teď se rozvzlykal. Přitiskl jsem ho k sobě. Řekl jsem mu, že každému se něco takového stane a že má být silný. Pak mi vyprávěl, jak mu děti ve třídě začaly nadávat do „Sněhurek“.

(To je holandský vtíp. Javánské jméno pro africké vojáky ve východo-indické armádě zní „blanda itams“, černí Holanďané. Tito staří rekruti mého otce se po odpracovaných letech stáhli do vlastních kampongů v Semarangu a Poerworedju. Jejich míšenští potomci mají stejné rysy jako můj miláček. Holanďané, jak originální, tuto přezdívku obrátili, aby jí mohli nadávat: Sněhurko!)

„Slyšel to pan učitel?“ zeptal jsem se. Aquasi přikývnul. „A byli viníci potrestáni?“ Zavrtěl hlavou.

Mým prvním impulzem bylo jít do školy, dospělému nabančit a třídě vysvětlit vznešený původ mého dítěte. Ahim mě od toho odrazoval. Aquasiho ustrašený pohled mu dal za pravdu. Nakonec jsem se uklidnil. Zase jsem si sedl pod strom, vedle syna, a pověděl jsem mu, že je

potomkem velkého krále. Mým záměrem bylo vrátit mu tím sebevědomí. On však zíral do země, jako by chtěl říct: Tím huň! Poručil jsem Ahimovi, aby přinesl něco dobrého. Když před nás dobroty pokládal, učinil tak s hlubokou poklonou, jakou se mi už léta nenamáhá dělat.

„Pro Aquasiho a Aquasiho,“ řekl rozzářeně, „dva ašantské prince...“ Nemyslím, že si z nás dělal blázny. V každém případě to synkův obličej rozjasnilo. Řekl jsem mu, že může být pyšný, a poprvé jsem mu vyprávěl všechny podrobnosti o jeho původu.

20. března

Dnes jsem měl zneklidňující setkání s paní Renselaarovou. Udělal jsem si zase jednou vycházku do botanické zahrady, kde jsem celé týdny nebyl. Přitom jsem procházel kolem jejího domu a ze slušnosti jsem tedy nemohl udělat nic jiného, než zajít dovnitř. Po několika zdvořilostech na mě ta ženská znovu začala naléhat, abych mluvil o své minulosti. No dobře, příznávám, tentokrát mi to nebylo zas až tak nepříjemné. Ta látka mi pořád straší v hlavě. Náhodou jsem měl pod paží svůj rukopis. Nastal čas dát svá slova někomu přečíst. Abych Adeline umlčel, svěřil jsem jí ho. Reagovala jako Salomé na hlavu Jana Křtitele.

Od její poslední návštěvy mám potíže s tím, jak se k ní chovat. Odpor, který ve mně a v každém rozumně uvažujícím člověku vyvolává, poněkud polevil. Zájem, jaký o mě projevuje, mi připadá – určitě ve srovnání s její divadelní hrou – téměř upřímný.

Na sklonku odpoledne přišel domů její manžel, škrobený muž. Byl navysost překvapen, že mě tu potkává. No, skoro by se dalo říct, že se lekl.

„No to snad ne,“ pronesl nervózně. „To snad ne, taková náhoda!“

Když uslyšel, že jsem pro jeho ženu sepsal příběh prvních let svého života a nyní jí ho přišel osobně předat (tak mu to alespoň

vykládala ona), vzal si ji přísně stranou. Co jí říkal, to nevím, ale když se vrátila do pokoje, byla bílá jako stěna. Krátce nato opustil milostpán pod nějakou záminkou dům, podle mě rychleji, než bylo slušné.

Zeptal jsem se Adeline, zda jsem byl příčinou jejich nesváru. Nejprve to popírala, ale když jsem se dál vyptával, přiznala to. Pověděla mi, že její manžel, jenž je úředníkem, má nějakou důvěrnou pozici hned pod guvernérem. Od té doby, co přijal svou novou funkci, je jeho prvořadým úkolem nastolit pořádek ve věcech svého předchůdce. Po několika týdnech se natolik zapracoval, že se mohl pustit do vyklízení starých spisů. Všechno pročítá, třídí důležité dokumenty od nepodstatných a posílá vše, co už nemá význam pro probíhající věci v Batávii, na ministerstvo kolonií v Haagu.

Jednoho pátečního večera před nějakou dobou Adeline vyprávěl o spisu, který ho obzvláště překvapil: o mém spisu. Zanedlouho bude odeslán do Holandska. Nedávno se po něm znovu ptala v naději, že v něm nalezne několik anekdot na mou oslavu. Napodruhé jí to však rozhodně odmítl. Mezitím totiž, jak tvrdil, narazil na materiál klasifikovaný jako tajný. Požádal ji, aby na mou věc úplně zapomněla.

Byl jsem vyveden z míry. Chtěl jsem vědět, co to mohlo být za tajemství. Teď Adeline litovala, že promluvila. Říkala, že je zbytečné vyptávat se na to manžela, a zapřísahala mě, abych ho s tím neobtěžoval. Dívala se tak vyděšeně, že jsem jí to slíbil. Sama nevěděla nic víc, než co jí pověděl: že mi byl život nepřiměřeně ztěžován a že se mnou nizozemský stát nezacházet vlídně.

„To není nic nového,“ potvrdil jsem jí a pochopil jsem, že zase dělá z komára velblouda. „Celý ten příběh je napsán na stránkách, které máte teď k dispozici.“

„Vaše slova jsou u mě v bezpečí,“ prohlásila.

„Doufám, že vás to nezklame. Je to smutné, ale žádné tajemství to neprozradí.“

Když jsem vstal, znovu se mi omluvila za chování svého manžela. Zdá se, že se staví také odmítavě k jejímu nešťastnému plánu velkolepě oslavit mé jubileum. To jí utvrdilo v tom, aby si prosadila svou.

Aquasi šel dnes prostě do školy. Po vyučování se u mě zastavil. Nehovořili jsme o té záležitosti, ale byl čiperný a uklidnil mě svým smíchem. Když odešel, požádal jsem Ahima, aby mi zítra objednal nový papír na psaní a svazek per.

22. března

Dostal jsem lístek od paní Renselaarové. K mému údivu byl krátký. Byla pohnuta mým příběhem. Avšak podle ní to nemůže být těžká látka, která se objevila v archivech jejího muže. Ty obsahují totiž pouze záležitosti týkající se Nizozemské Indie. Se svou známou houževnatostí Richarda vyslyšela a on jí – ve slabé chvíli (aby se jí už konečně zbavil) – odhalil, že ono tajemství se týká postupu mé indické kariéry, či lépe řečeno jeho absence.

Pokud to není bezpráví africké, tak jaké? Nutím se myslet na jiné věci. Hlava mi z toho třeští. Malý Aquasi mi položil jisté otázky. Mou povinností je teď formulovat odpovědi správně, a přesto tak, aby ho příliš nezarmoutily. Je toho tolik. Zastavit vzpomínky, které se jednou daly do pohybu, je těžší, než jsem si myslel. Tak jsem si dnes v noci zase vzpomněl na tuto příhodu.

Jednoho dne jsem jako mladík seděl na své oblíbené lavičce v parku u Výmaru, který je po mně pojmenován Ašantské návrší. Dvěma dětem, chlapečkovi a holčičce, co si tam vždy hrávaly, jsem na kolenou dělal „takhle jedou páni“. Holčička mě pohladila po tváři a řekla: „Ty jeden černocho s bílým srdcem.“

Dojetím jsem nevěděl, co na to říct. Tu se podívala do dlaně, jestli jsem ji neušpinil.